

UPPSALA
UNIVERSITET

Institutionen för
pedagogik, didaktik och
utbildningsstudier
Självständigt arbete
2 för grundlärare Fk-3
och 4-6, 15 hp

“I NÄSTAN ALLA HEM ÄR DET KVINNORNA SOM ARBETAR MED DISK, STÄDNING OCH TVÄTT...”

En kvantitativ, kvalitativ och jämförande studie kring genus i SO-
läroböcker för lågstadiet

Jennie Ejner
Elin Norén

Handledare: Linn Areskoug

Examinator: Véronique Simon

Sammanfattning

Syftet med denna studie är att bidra till ökad kännedom och medvetenhet kring synen och förekomsten av genus i äldre och samtida SO-läroböcker för lågstadiet utifrån en jämförande studie. För att besvara syftet analyseras läroböckernas representation och gestaltning av manliga, kvinnliga samt könsneutrala individer. Sedan ställs de äldre och de samtida läroböckerna mot varandra för att undersöka hur representationen och gestaltningen har förändrats över tid. Studien kombinerar en kvalitativ och kvantitativ metod för att analysera fyra SO-läroböcker för lågstadiet, två från 1980-talet och två från 2010-talet. Eftersom böckerna innehåller såväl text som bild tillämpas en så kallad visuell textanalys för den kvalitativa delen. För den kvantitativa delen används tre olika kodscheman i syfte att beräkna representationen av manliga, kvinnliga och könsneutrala pronomen, roller i familjen kopplat till substantiv samt namn.

Studiens analys utgår ifrån en teori om att genus konstrueras i läroböcker samt Yvonne Hirdmans teori om genussystemet. Resultatet av analysen visar att representationen av kvinnor och könsneutrala individer i läroböckerna har ökat över tid samt att representationen av män har minskat. Studiens resultat visar även att gestaltningen av kvinnor, män och könsneutrala individer har förändrats över tid. Gällande förändringen över tid är ett av de mest intressanta resultaten att gestaltningen av könsneutrala individer utgör en betydligt större del av de samtida läroböckernas innehåll i jämförelse med de äldre läroböckerna. Detta resultat är inte överraskande eftersom innehållet i Lgr 11 respektive Lgr 80 skiljer sig markant åt vad gäller värden om jämställdhet.

Nyckelord: Förekomst av genus, läroböcker, genussystemet, explicita och implicita värderingar, visuell textanalys

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
1. Inledning.....	5
1.1 Disposition.....	7
2. Bakgrund.....	8
2.1 Läroplanens och läromedels betydelse i utbildning	8
2.2 Genus i skola och samhälle	9
2.3 Genus i Lgr 80 respektive Lgr 11	9
3. Forskningsöversikt	11
3.1 Genusperspektiv i läroböcker	11
3.2 Bild- och textanalys av läromedel	12
4. Teoretiska utgångspunkter	14
4.1 Genus konstrueras i läroböcker	14
4.2 Genussystemet som förklaringsmodell för manligt och kvinnligt i samhället	15
5. Syfte och frågeställningar.....	17
6. Metod	18
6.1 Metodval.....	18
6.2 Kvantitativ innehållsanalys	19
6.3 Kvalitativ analys: Visuell textanalys.....	19
6.4 Kvalitativ analys: Implicita och explicita värderingar i text och bild.....	20
6.5 Urval av material	20
6.6 Avgränsningar.....	21
6.7 Bearbetning av material.....	22
6.7.1 Tillvägagångssätt kvantitativ analys.....	22
6.7.2 Tillvägagångssätt kvalitativ analys	23
6.8 Forskningsetiska principer, validitet och reliabilitet.....	23
7. Analys och resultat.....	25
7.1 Frågeställning 1: Vilken representation finns det av män respektive kvinnor i äldre och i samtida läroböcker?	25
Sammanfattning kvantitativt resultat	27

7.2 Frågeställning 2: Hur gestaltas genus i text och bild i äldre och samtida SO-läroböcker för lågstadiet?	28
Sammanfattning av kvalitativt resultat	32
8. Diskussion	34
8.1 Ökad representation av kvinnor och en minskad representation av män i de samtida läroböckerna	34
8.2 Gestaltningen av män och kvinnor i läroböckerna har förändrats	34
8.3 Ökad representation av könsneutrala individer i de samtida läroböckerna.....	36
9. Konklusion	38
Referenslista.....	39

1. Inledning

Genus i samtida och äldre läroböcker¹ för lågstadiet är intressant att jämföra eftersom synen kring detta ämne i utbildningsväsendet har förändrats de senaste 50 åren. Frågan är om denna förändring även går att urskilja i läroböckerna. Forskning finns kring genus i samtida läroböcker för lågstadiet men däremot råder brist på studier som jämför samtida läroböcker med äldre. Framför allt väcktes ett intresse för en sådan jämförelse när vi under vår lärarutbildning bläddrade igenom en sammanställning av elevuppsatser från år 1973. Uppsatserna är skrivna av elever i årskurs två och baseras på elevernas "funderingar kring sitt yrke" (Arbetsmarknadens kvinnonämnd, 1973, s. 1).

Genom att ta del av pojkarnas och flickornas drömmar om yrkesval i framtiden upptäckte vi snabbt att deras val följer en traditionellt stereotypisk bild av vad kvinnor respektive män har för arbete. Enligt samlingen med elevuppsatser så vill majoriteten av pojkarna ha spännande och aktiva yrken som idrottsman, ingenjör/tekniker eller snickare. Dessa yrken har traditionellt sett varit mansdominerade yrkeskategorier. Vidare visar samlingen med elevuppsatser att de flesta flickorna drömmer om yrken relaterade till att ta hand om barn eller vårda sjuka, som exempelvis sjuksköterska, lärare eller läkare. Dessa yrkeskategorier är traditionellt sett ofta förknippade med kvinnor. Särskilt intressant är det faktum att flera pojkar skriver att de hade varit hemmafru om de varit en flicka men det är däremot ingen flicka som själv drömmer om detta.

Dessa könsmonster i elevernas uppsatser fick oss att fundera på vad som faktiskt formar barnens syn på mannens och kvinnans roll i samhället. Vad är det som präglar eleverna? Skola och utbildning har en betydande roll för kanske framför allt de yngsta elevernas världsbild. Det svenska skolväsendet styrs av Skollagen (2010:800) i vilken det framkommer att elever ska inhämta och utveckla olika värden i skolan (Lgr 11, s. 5). Jämställdhet mellan könen och grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på, är exempel på innehåll i läroplanen (ibid.). Bland annat förekommer följande citat: "...alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor är de värden som skolan ska gestalta och förmedla." (ibid.). Detta innebär att skolan inte bara är till för att lära ut olika kunskaper och färdigheter utan den är även normativ och fostrande. Läroböcker kan i sin tur enligt läroboksforskaren Staffan Selander ses som läroplanens konkreta form (Anna Johnsson Harrie, 2009, s. 16 genom Selander, 1991, s. 36). Selander menar att "om läroplanen säger hur man borde tala om ett ämne, så är det först i läroboken som man faktiskt talar om det." (ibid.). Det innebär att läroböcker på så vis har direkt koppling och påverkan på barnens normbildning och värdegrund.

Vår uppfattning är att yngre elever i hög utsträckning präglas av innehållet i läromedel och därför är konstruerandet av genus och könsmonster av yttersta vikt. Utbildningsväsendet har

---

¹ Med samtida läroböcker menas i denna studie böcker utgivna efter år 2011 eftersom Lgr 11 råder i skrivande stund. Äldre läroböcker innefattar i denna studie böcker utgivna under 1980-talet.

som institution en viktig roll i hur synen på genus kommer skildra sig i framtida generationer (Sara Backman Prytz, 2015, s. 357). Detta är en stor anledning till att vi intresserade oss för att analysera läroböcker utifrån ett genusperspektiv. Dessutom har båda författarna ett stort intresse för jämställdhetsfrågor och som lärare kan vi påverka hur synen på manligt och kvinnligt förmedlas till de yngre eleverna.

1.1 Disposition

Efter uppsatsens inledning är resterande avsnitt strukturerade på följande sätt; i bakgrundsavsnittet presenteras inledningsvis läroplanens och läromedels betydelse i utbildning följt av ett resonemang kring genus i skola och samhälle. Vidare följer en presentation av hur genus framställs i Lgr 80 respektive Lgr 11. Avslutningsvis motiveras valet av bakgrundsavsnitt samt varför dessa är relevant för denna studie. Sedan presenteras uppsatsens forskningsöversikt vilken utgår från två teman; genusperspektiv i läroböcker samt studier vilka tillämpat bild- och textanalyser av läromedel. Därefter beskrivs studiens teoretiska utgångspunkter vilka ligger till grund för studiens analys. Inledningsvis beskrivs i teoriavsnittet hur genus konstrueras och reproduceras i läroböcker följt av genussystemet som förklaringsmodell för hur manligt och kvinnligt förhåller sig till varandra i samhället.

Vidare presenteras studiens syfte och frågeställningar följt av metoddelen. I metodavsnittet motiveras inledningsvis studiens val av metod följt av en beskrivning av den kvantitativa respektive kvalitativa analysmetoden. Till sist presenteras i metodavsnittet studiens urval av material, avgränsningar samt bearbetning av material. Slutligen diskuteras i metodavsnittet studiens forskningsetiska principer, validitet och reliabilitet. Sedan följer studiens analys- och resultatdel i vilken den första och den andra frågeställningen besvaras. I diskussionsavsnittet besvaras och diskuteras studiens tredje frågeställning och avslutningsvis presenteras studiens konklusion.

Denna uppsats har mestadels skrivits tillsammans och arbetet har delats lika mellan författarna. Dock har Jennie Ejner haft det yttersta ansvaret för avsnittet om teoretiska utgångspunkter och Elin Norén har haft det yttersta ansvaret för tidigare forskning.

2. Bakgrund

I detta avsnitt presenteras inledningsvis läroplanens och läromedels betydelse i utbildning följt av ett resonemang kring genus i skola och samhälle. Vidare följer en presentation av hur genus framställs i Lgr 80 respektive Lgr 11. Avslutningsvis motiveras valet av bakgrundsavsnitt samt varför dessa är relevant för denna studie.

2.1 Läroplanens och läromedels betydelse i utbildning

För att få en inblick i det landskap som samtida och äldre läroböcker befinner sig i behöver man förstå vilken betydelse läroplanen och läromedel har för den svenska skolan. I en rapport av Skolverket skriver Ulf P Lundgren att begreppet *läroplan* på svenska innebär "en text som anger mål och innehåll för lärande, stoffets sekvensering och ibland även de undervisningsmetoder som skall brukas, samt den tid som skall användas" (Lundgren et al, 2004, s. 7). Läroplanen omges av de lagar och föreskrifter som reglerar utbildning och skolsystemet i Sverige, exempelvis Skollagen (ibid.).

Läromedel i sin tur, innefattar enligt Niklas Ammert det undervisningsmaterial som elever och lärare tillsammans beslutar om att använda i undervisningen för att nå målen (2018, s. 17). *Läroboken* är ett exempel på läromedel och den har en central roll i skolans undervisning i allmänhet (ibid., ss. 17, 26). Ammert menar även att läroböcker formar elevers och lärares syn på vilket innehåll och vilken kunskap som är viktiga (ibid.). Läroböcker har på så vis stor påverkan på undervisningens innehåll och genomförande (ibid., s. 28). Det betyder att det är viktigt att granska vad läroböcker innehåller samt hur detta innehåll presenteras (ibid.). Sverige har inte längre någon statlig läromedelsgranskning vilket innebär att lärare själva måste avgöra vilka läroböcker de anser lämpliga att använda (ibid., s. 17). Läroplanen och läroboken utgör en del av en didaktisk kommunikationskedja vilken Niklas Ammert presenterar (ibid., s. 19). Kedjan startar i ett samhälleligt och politiskt sammanhang då läroplanen utformas och sedan går via läroboksförfattare och förlag till lärare och elever i skolan (ibid.). Genom undervisningssituationer tar eleverna till sig innehållet och utvecklar kunskaper och färdigheter (ibid.). När eleverna sedan deltar i samhället utgör de en del av den samhälleliga och politiska kontext som startar kedjan (ibid.).

I rapporten *Läromedlens roll i undervisningen* från Skolverket framkommer att läroplaner tycks ha en stor betydelse för hur läroböcker utformas av förlaget (2006, s. 132). Läroböckerna är enligt författarna formade med läroplaner och kursplaner som utgångspunkt (ibid.). Av rapporten framkommer även att läroplanen och kursplaner har en relativt stor betydelse för lärarens val av läromedel (ibid., s. 131). Skolverkets granskning av läroböcker visar dock att många böcker har brister och definitivt inte alltid överensstämmer med läroplanens värdegrund (ibid., s. 133). Det innebär att det finns en anledning att ifrågasätta huruvida läroböckerna utgör en garanti för att styrdokumentet följs (ibid.). Enligt Bo Lindensjö och Ulf P Lundgren är den kunskap och de värden som tillskrivs läroplanen är en bestämd uppfattning om vad kunskap är och vad som är värt att veta (2000, s. 16). Den kunskap och de värden som förmedlas med

läroplanen kan kopplas till den samtida då läroplanen råder. Angerd Eilard menar att läroböcker kan betraktas som symboliska konstruktioner av sina samtiders rådande normer och värderingar (2008, s. 22). Läroböckerna fungerar därmed som implicita förmedlare av de samhällsideal som råder och kan på så vis påverka och fostra befolkningen (ibid.).

2.2 Genus i skola och samhälle

Genusordningen i vårt samhälle innebär att kvinnor och män betraktas på olika sätt, men i vilken grad "sorterna" särskiljs varierar över tid och rum (Inga Wernersson, 2014, s. 449). Skola och utbildning formar och formas av genusordningen i samhället vilket är tydligt i den svenska skolan (ibid.). I Sverige har utbildning varit en bidragande faktor till en samhällsförändring under de senaste två århundradena vilken lett till att kvinnors underordning minskat (ibid., ss. 449–451). Det tidiga formella utbildningssystemet var strikt uppdelat efter kön och sociala skikt och länge ansågs undervisning i hemmet hos mor/husmor vara tillräcklig för flickorna (ibid., s. 451). Vårt utbildningssystem idag ser annorlunda ut och i *Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet* står uttryckligen att läraren "i sin verksamhet ska bidra till att eleverna interagerar med varandra oberoende av könstillhörighet" (Lgr 11, s. 10). Dock menar Wernersson att olika sociala ordningar, vilka samspelar med varandra i samhället, fortfarande finns kvar (2014, s. 450). Olika kön, etnicitet och klass under uppväxten, i kombination med individuella val och prestationer, resulterar i skilda materiella och sociala villkor samt skillnader i makt och inflytande (ibid.).

Wernersson belyser utbildning utifrån två olika perspektiv för att förklara vad genusordningen har för betydelse för utbildning (2014, s. 451). Det ena perspektivet innebär kontroll eller disciplinering vilket betyder att barnet begränsas till att utveckla och acceptera kunskaper, vanor och synsätt som bedöms vara lämpliga och viktiga av någon annan (ibid.). Det andra perspektivet öppnar möjligheter vilket innebär att barnet ges verktyg att utveckla förmågor och kunskaper att använda fritt (ibid.). De två olika perspektiven finns alltid med i utbildning men ges olika betoning och utrymme (ibid.).

2.3 Genus i Lgr 80 respektive Lgr 11

I Skolverkets rapport *Forskning om skolreformer och deras genomslag* framkommer att det visat sig vara viktigt med ett längre tidsperspektiv när man ska studera en reform (Skolverket, 2013, s. 6). Skolans verksamhet kan förstås som ett resultat av en långsiktig utveckling där tidigare reformer har betydelse (ibid.). I denna studie analyseras läroböcker i anknytning till Lgr 80 och Lgr 11 men för att få en djupare förståelse kring dessa reformers framställning av genus presenteras även korta utdrag ur Lgr 62 och Lgr 69. I Lgr 62 uppmärksammas elevens hela liv och kön fokuseras inte särskilt (Wernersson, 2014, s. 456). Jämställdhet skapas i ett sammanhang av demokrati och rättvisa (ibid.). Läroplanen från år 69 tillger däremot könsrollsfrågor ett eget avsnitt där målet med jämställdhet formuleras på flera sätt (ibid., s. 457). Båda könen skulle ha samma prestationskrav och samma förväntningar på olika sociala attityder, exempelvis visa känslor eller stå upp för sin åsikt (ibid.).

När Lgr 80 några år senare införs tillkommer en del i avsnittet om fostran och utveckling att "Samlivet i det demokratiska samhället måste utformas av fria och självständiga människor. Skolan skall därför verka för jämställdhet mellan kvinnor och män" (Lgr 80, s. 17). Vidare formuleras i avsnittet om samlevnad:

En förutsättning för jämställdhet i hemmet såväl som arbetslivet är att ta ansvaret för att hemarbetet delas mellan kvinnor och män, vuxna och barn. Lika kunskaper om hemarbete ökar förmågan att delta som fullvärdiga medarbetare i hemmet. Eleverna bör skaffa sig kunskaper om vilka arbetsuppgifter är och i praktiskt arbete utföra dem. Flickor och pojkar skall arbeta tillsammans på lika villkor. (Lgr 80, s. 89)

Ytterligare ca 30 år senare slås det i Lgr 11 fast att skolan ska verka för jämställdhet (Lgr11, 2011, s. 3). Det framkommer att skolan ska "gestalta och förmedla lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter för alla människor, oberoende av könstillhörighet. I enlighet med grundläggande värden ska skolan också främja interaktion mellan eleverna oberoende av könstillhörighet." (ibid.).

Vidare framkommer även i Lgr 11 att eleverna genom utbildningen ska:

Utveckla en förståelse av hur olika uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt kan påverka människors möjligheter. Skolan ska därigenom bidra till att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska könsmonster och hur de kan begränsa människors livsval och livsvillkor. (Lgr11, 2011, s. 3.)

*

Denna bakgrundsöverblick är relevant i denna studie för att förstå vilken påverkan läroplanen och läroböcker har i utbildningen. De äldre och de samtida läroböckerna som analyseras i denna studie är utformade på ett visst sätt utifrån synen på kvinnligt och manligt i respektive läroplan och tidsepok. Läroböckerna kan i sin tur präglade elevernas uppfattning om genus vilket innebär att lärare har ett ansvar att granska dessa för att förhindra att stereotypa könsnormer reproduceras till kommande generationer. Gällande respektive läroplans fokus på genus och jämställdhet mellan könen kan konstateras att innehållet i Lgr 11 har ett mer vidgat perspektiv kring detta. Lgr 80 fokuserar främst på jämställdhet i arbetslivet och praktiska sysslor i hemmet. Lgr 11 innehåller snarare resonemang kring att kritiskt granska könsmonster i allmänhet samt hur de kan begränsa människors villkor i samhället.

3. Forskningsöversikt

I följande del presenteras tidigare forskning kring genusperspektiv i läroböcker samt studier vilka tillämpat bild- och textanalyser av läromedel. Det finns en hel del forskning som analyserar läroböcker utifrån ett genusperspektiv från samma tidsperiod däremot finns det begränsat med studier som jämför samtida läroböcker med äldre. Vårt bidrag till forskning kring detta område blir därför en jämförande analys av läroböckerna. Såväl internationell som nationell forskning finns kring hur genus gestaltas i samtida läroböcker för lågstadiet. Gemensamma slutsatser för flera studier är att kvinnor är underrepresenterade och såväl kvinnor som män stereotypiskt porträtterade i läroböckerna.

3.1 Genusperspektiv i läroböcker

I en kvantitativ studie av Lorraine Evans och Kimberly Davies undersöks skildring av kön i 13 läroböcker för ämnet engelska i låg- och mellanstadiet i USA (2000, s. 255). Författarna genomför en innehållsanalys för att studera huvudkaraktärernas egenskaper och väljer att fokusera på de skriftspråkliga delarna av böckerna (ibid., s. 260). Läroböckerna analyseras med hjälp av ett instrument med åtta feminina och 8 maskulina personlighetsdrag med tillhörande definitioner utifrån en ordlista (ibid.). Analysmetoden baseras på sociologen Richardsons riktlinjer från år 1983 kring utvärdering av läroböcker (ibid.). För att en huvudkaraktär ska kunna härledas till någon av de listade personlighetsdragen måste karaktärgestaltningen innehålla en hänvisning till kön, "han" eller "hon" (ibid.). Studiens resultat visar att män porträtteras med traditionellt maskulina egenskaper oftare än kvinnor i läroböckerna (ibid., ss. 262–263). Män porträtteras betydligt oftare än kvinnor som aggressiva, argumenterande och tävlingsinriktade vilket enligt författarna förstärker den stereotypa bilden av det manliga könet (ibid., s. 263). Dessutom är män betydligt mindre benägna än kvinnor att beskrivas som tillgivna, känslomässigt uttrycksfulla, passiva eller ömma (ibid.).

Liknande resultat går att finna i en studie av Habibah Ismail, Bahiyah Dato' Hj, Abdul Hamid, Mohd Subakir Mohd Yasin, Zarina Othman, Yuen Chee Keong och Azhar Jaludin från år 2013 (2013, s. 163). Ismail et al., undersöker representationen av män och kvinnor i fyra läroböcker i engelska och vilka olika yrken de tillåts att utöva i relation till kön (ibid., ss. 163–164). För att undersöka representationen används kodscheman med frekvensräkning av bland annat manliga och kvinnliga pronomen, som en indikation på synlighet för män och kvinnor (ibid., s. 165). De pronomen som räknas i analysen är han/hon, honom/henne, han själv/hon själv och hans/hennes (ibid., s. 172). För att komplettera undersökningen av representation räknas även förekomsten av manliga, kvinnliga och neutrala substantiv kopplade till roller i familjen (ibid.). Dessa substantiv definieras som "den uppsättning namn som människor använder för att benämna sina släktingar" (ibid., s. 172) och som exempel förekommer far/mor, man/hustru, bror/syster samt kusin och barn (ibid., s.173). För att undersöka vilka yrken män och kvinnor tillåts att utöva tillämpas kritisk diskursanalys av text och bild (ibid., s. 166). Analysen av data följer stegen; beskrivning, tolkning och förklaring (ibid.).

Resultatet från Ismail et al., studie visar att män är överrepresenterade i samtliga fyra läroböcker med avseende på pronomen och substantiv kopplade till roller i familjen (2013, ss. 172–174)². Ismail et al., studie visar även att män och kvinnor avbildas i sina traditionella yrkesroller och när män och kvinnor har samma yrkesstatus i läroböckerna är kvinnornas deltagande i handlingen underordnad (ibid., s. 176). Representationen av kvinnliga yrkesroller har en mindre mångfald än manliga yrkesroller och kvinnornas yrkesroller följer en traditionellt stereotyp kvinnobild (ibid.). De kvinnliga yrkesrollerna är mestadels relaterade till vård eller omhändertagande; lärare, läkare, sjuksköterska och tandläkare (ibid.). Ismail et al., kodscheman fungerar som en inspirationskälla till utformandet av vår studies egna kvantitativa innehållsanalys, dock görs några ändringar. Ordet “man” läggs till för att representera pronomen i tredje person och orden “pojke”, “flicka”, “föräldrar” och “syskon” läggs till i schemat för substantiv kopplade till roller i familjen.

3.2 Bild- och textanalys av läromedel

Studier som analyserar och jämför samtida läroböcker med äldre är som sagt begränsat dock har en omfattande studie inom detta område gjorts av Angerd Eilard år 2008. Eilard analyserar olika läroböcker för grundskolan mellan åren 1962 och 2007 vilket innebär att läroböcker som baseras på Lgr 11 inte inkluderas i analysen (2008, s. 23). Som ett bidrag till forskningen utgår därför vår studie även från läroböcker som baseras på Lgr 11.

I en studie av Angerd Eilard analyseras olika läromedel för grundskolan mellan åren 1962 och 2007 (2008, s. 23). Studien syftar till att synliggöra och utforska representationer av genus, etnicitet och generation i läseböcker (ibid.). För att besvara syfte och frågeställningar utgår Eilard från en multimodal diskursanalys vilket innebär att text och bild betraktas som ett ömsesidigt samspel och uppfattas som en helhet (ibid., s. 57). I en sådan analys beaktas inte enbart den löpande texten och bilderna utan även layout, titel, omslag m.m. är av intresse (ibid.). Begreppet diskurser kan enligt Eilard beskrivas som “det språkbruk eller sätt att tala om något, som används i en specifik historisk kontext, och där bidrar till att skapa (en föreställning om) själva de omtalade objekten och subjekten.” (ibid., s. 50). Diskurser uppmärksammar språkets betydelse, alltså språket i bruk, och kan ses som den sociala eller språkliga/kommunikativa länken mellan ideologi och verklighet (ibid., ss. 50 & 55). Alla diskurser är i sig en praktik som skapar kunskap och förståelse utifrån olika perspektiv och på så sätt formar människors tankar och beteendemönster (ibid., s.55). I diskurserna skapas eller förändras kunskap och sociala identiteter och på så vis även maktrelationer (ibid.). Detta innebär att alla diskurser har en potentiell ideologisk funktion (ibid.).

---

² Sammanlagt analyseras 599 pronomen ur de olika läroböckerna och av dessa är 451 pronomen manliga, vilket motsvarar ca 75 % av det totala antalet (Ismail et al., 2013, ss. 172-174). Av totalt 361 substantiv kopplade till roller i familjen är 151 av dessa manliga, vilket motsvarar ca 42 % av det totala antalet (ibid.). 121 substantiv kopplade till roller i familjen är av kvinnlig karaktär vilket motsvarar ca 33,5 % och 89 substantiv, motsvarande ca 24,5 % är neutrala (ibid.).

Resultatet från Eilards studie visar att utgivna läseböcker från 1960-talet präglas av en patriarkal genusdiskurs vilket innebär att fadern ensamt försörjer familjen medan modern tar hand om barnen och hemmet (2008, s. 415). Resultatet visar även att det finns en tydlig hierarki mellan könen och deras respektive ansvarsområden (ibid.). Läseböcker från 1970- och 80-talet präglas av en ny jämställdhetsdiskurs vilken träder fram i form av omvända könshierarkier (ibid., s. 416). Främst gestaltas "mjukismannen" och en könsneutral flicka i både text och bild (ibid.). Flickor och äldre kvinnor framställs också som mer självständiga och handlingskraftiga medan "den nye mannen" framställs med mer traditionellt sett feminina egenskaper (ibid.). I de nyare läseböckerna från 1990-talet porträtteras kvinnor/flickor som starka individualister och männen/pojkarna framställs som svagare, mer beroende och (därmed) som rätt tafatta (ibid., s. 417). Till exempel har huvudpersonen, en ensam pojke, alltid en flickvän vid sin sida (ibid.). Detta resultat är enligt Eilard anmärkningsvärt eftersom i tidigare läroböcker har huvudpersonerna varit både en pojke och en flicka (ibid., s. 418).

Vidare analyseras i en studie från år 2018 av Sherry L. Deckman, Ellie Fitts Fulmer, Keely Kirby, Katharine Hoover och Abena Subira Mackall sex läroböcker för grundskolan och gymnasiet inom ämnet hälsa (2018, s. 285). I studien undersöks representation och skildring av etnicitet, kön och sexualitet i text och bild och innehållet analyseras genom att tillämpa både kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys (ibid.). Deckman et al., undersöker representation genom att räkna förekomst av kvinnor, män och personer som identifierar sig själva som varken man eller kvinna (ibid., s. 292). Vidare undersöks även hur grupper eller individer porträtteras i relation till varandra i läromedlens bilder (ibid., s. 289). Resultatet visar att kvinnor och män är representerade i nästan lika hög grad i de sex olika läroböckerna, 54 % avbildade kvinnor och 46 % avbildade män (ibid., s. 292). Icke-vita personer tillsammans (svarta, asiater, latinamerikaner och kategorin andra) och vita är också representerade i nästan lika hög grad, 51 % respektive 49 % (ibid.). Frånvarande från bilderna är dock representationer av par av samma kön samt individer som identifierar sig själva som varken man eller kvinna (ibid.).

Deckman et al., menar att även om kön och en mångfald av etnicitet representeras i läroböckerna, skildras ofta kvinnor och icke-vita människor i stereotypa roller (2018, s. 285). Till exempel förekommer skildringar av traditionella könsroller- och i vissa fall sexualitet, i form av bilder där en mor håller ett spädbarn och en man (förmodligen hennes make och barnets far) syns i bakgrunden (ibid., s. 295). Två flickor viskar och fnissar tillsammans på en bild, en pojke flugfiskar med en äldre vuxen man och två flickor diskar tillsammans på ytterligare en annan bild (ibid.). När romantiska par skildras i läroböckerna porträtteras alla par, oavsett om de är tonåringar eller vuxna, heterosexuellt (ibid., s. 297). Många uttryckliga referenser görs till heterosexualitet, till exempel ligger en ung tonårstjej i ett fält av blommor och dagdrömmer om sitt bröllop (ibid.). I hennes tankebubbla visas en man och kvinna som gifter sig (ibid.). Deckman et al., drar slutsatsen att den ökade representationen av marginaliserade grupper i läroböckerna inte är tillräcklig för att tyda på en förändrad syn kring genus, etnicitet och sexuell läggning (ibid., s. 287).

4. Teoretiska utgångspunkter

I denna del presenteras studiens teoretiska perspektiv vilka ligger till grund för studiens analys. Inledningsvis beskrivs hur genus konstrueras och reproduceras i läroböcker följt av genussystemet som förklaringsmodell för hur manligt och kvinnligt förhåller sig till varandra i samhället.

4.1 Genus konstrueras i läroböcker

Genus konstrueras genom språket vilket i detta fall förstås som tämligen brett och innefattar allt från texter, ord och handlingar. Det sker alltså i mellanmänsklig interaktion. Författare och illustratörer till läroböcker väljer att utforma innehållet på ett visst sätt utifrån sin egen medvetna eller omedvetna syn på genus i samhället. Människors värden och attityder kan se olika ut beroende på vilka grupper vi tillhör och vilka sociala och kulturella sammanhang vi växt upp i (Thornberg, 2020, s. 21). Värden är det som vi människor tycker är rätt och eftersträvansvärt (ibid.). Thornberg skriver att värden "utgör kriterier för hur vi uppfattar människor, föremål, idéer, handlingar och situationer som goda, värdefulla, önskvärda, eller dåliga, onda, värdelösa, avskyvärda" (ibid.).

Det finns både *explicita värden* och *implicita värden*, explicita värden är uttalade och nedskrivna (Thornberg, 2020, s. 21). Implicita värden är något mer komplicerade, de är ofta inte uttalade, oreflekterade och mer tagna för givna (ibid.). Detta innebär att innehållet i de analyserade läroböckerna påverkas av författarnas och illustratörernas sätt att se på människor och de explicita och implicita värden som de präglas av. Enligt Björkvall är betydelser i texter aldrig statiska eller givna på förhand utan de är knutna till de kontexter och kulturer som de är en del av och till författarnas och illustratörernas förkunskaper och intressen (2012, s. 312).

Genom värden skapas även *normer*, normer är baserade på värden (Thornberg, 2020, s. 25). Normer är ett samlingsnamn för handlingar som anses önskvärda eller icke önskvärda, hur vi människor ska handla och inte handla (ibid.). Med hjälp av normer regleras människors beteende, för att skapa ett så homogent och förutsägbart beteende (ibid.). Normer påverkar hur vi ser på oss själva, hur vi ser på andra och hur vi ser på vår verklighet (ibid.). Genom att normer finns underlättas gruppkonstellationer eftersom normer håller samman gruppen och definierar gruppens roller (ibid.). Thornberg förklarar även att normer ger olika förutsättningar att utöva makt, resurser, status och roller (ibid.). Detta kan i sin tur skapa ojämlikheter, diskriminering och social orättvisa (ibid., s. 26).

Lena Martinsson och Eva Reimers menar även att normer omvandlas och förändras (2014, s. 12). Vad som anses vara passande respektive opassande beteende varierar beroende på sammanhang, tidpunkt och situation (ibid.). Till exempel förändras normer om vad utbildning ska syfta till och på vilket sätt den ska bedrivas (ibid.). Normer om kön har förändrats en hel del vilket kan visa sig när kvinnors och mäns yrkeskarriärer studeras över tid (ibid.). För kvinnornas del var det ett normbrott för 50 år sedan att ha ett självständigt yrkesliv om de hade

barn medan det sågs som självklart för männen (ibid.). Idag är det mer accepterat att såväl mödrar som fäder har en yrkeskarriär eller ett självständigt yrkesliv (ibid.).

Ovanstående resonemang kring genus och hur det konstrueras och reproduceras i läroböcker kan sammanlänkas med Eilards sätt att tänka kring diskurser (se föregående avsnitt om tidigare forskning). Enligt Eilard handlar diskursbegreppet om språkets betydelse för hur vi uppfattar och ordnar världen. Diskurser kan ses som den kommunikativa länken mellan ideologi och verklighet. Överfört till ett resonemang om läromedel i skolan, finns det således en länk mellan elevers tankar och beteendemönster och det språkbruk eller sätt att tala om genus som författarna och illustratörerna använder i läroböckerna. Winther Jørgensen och Philips menar att en diskurs kan fungera ideologiskt vilket innebär att de kan bidra till att skapa och reproducera ojämlika maktförhållanden mellan exempelvis kvinnor och män (2000, s. 69). Diskurser konstruerar den sociala världen men enligt Winther Jørgensen och Philips förändras diskursen över tid (ibid., s. 13). Detta beror på att diskursens betydelse aldrig kan låsas fast på grund av språkets grundläggande instabilitet (ibid.). Genom kontakt med andra diskurser omformas diskursen ständigt (ibid.).

Utifrån Eilards (2008) och Winther Jørgensens och Philips (2000) syn på diskurser kan Yvonne Hirdmans teori om genussystem ses som en diskurs om manligt och kvinnligt. I kommande avsnitt presenteras genussystemet som förklaringsmodell för hur manligt och kvinnligt förhåller sig till varandra i samhället.

4.2 Genussystemet som förklaringsmodell för manligt och kvinnligt i samhället

För att förklara hur manligt och kvinnligt relaterar till varandra i samhället utgår denna studie från Hirdmans teori om genus. Hirdman är en central figur inom den genusteoretiska forskningen i Sverige. I Hirdmans rapport från år 1988 framkommer att begreppet *genus* borde införas istället för socialt kön (1988, s. 6). Hirdman menar att använda ord som socialt kön kan antyda att det är en roll som man kan göra sig fri från, som om det är ett klädesplagg som träs över den biologiska kroppen (ibid.). Ordet *genus* ska sätta namn på den komplicerade kunskapen om “manligt” och “kvinnligt”, dvs. förståelsen för hur “manligt” och “kvinnligt” “görs” (ibid.). Genus är ett socialt skapat kön, med andra ord de föreställningar och de strukturer som präglar flickor och pojkar (Backman Prytz, 2015, s. 357). Det som anses vara manligt respektive kvinnligt reproduceras oavbrutet och går vidare i generationer både av individer och institutioner (ibid.). Begreppet *genus* har inte samma betydelse som ordet *kön* eftersom det sistnämnda syftar på det biologiska snarare än det sociala kön som en människa tillskrivs (Hirdman, 2001, ss. 15–16). Hirdman menar att samhället inte kan tänka annat än i motsatser vilket innebär att mannen och kvinnan ofta ställs emot varandra (Hirdman, 1988, s. 29). Detta skapar i sin tur en obligatorisk maktkamp mellan könen och de olika könen tillskrivna “roller” är tvingande i ett samhälle (ibid.).

Hirdman lanserade i slutet på 1980-talet en teori som kallas *genussystemet* (Backman Prytz, 2015, s. 358). Genussystemet kan ses som en ordningsstruktur av kön och denna struktur är

väsentlig för andra ordningar, som sociala, ekonomiska och politiska, i samhället (Hirdman, 1988, s. 7). I denna ordningsstruktur finns det två grundläggande principer, isärhållning av könen vilket innebär att manligt och kvinnligt inte bör blandas, samt att mannen är norm (ibid.). Att mannen är norm innebär att “det är män som är människor och därmed utgör de normen för det normala och det allmängiltiga” (ibid., s. 8). Hirdman menar att mannen som norm innebär att när vi jämför kvinnor och män är det en slags manlig prototyp vi jämför med (Hirdman, 2001, s. 59). Denna manliga prototyp är en norm, en statisk konstruktion av en idealtyp (ibid.), exempelvis att läkare historiskt sätt har varit ett mansdominerat yrke och därmed setts som “manligt”.

Den andra grundläggande principen vilken är isärhållandet av könen innebär enligt Hirdman “att vara man är att inte vara kvinna. Att vara man är att vara normbärare” (Hirdman, 2001, s. 65). Isärhållandet av könen innebär att det görs en skillnad på män och kvinnor när det egentligen inte finns någon skillnad (ibid.). Hirdman menar att olika företeelser, sysslor och de platser där sysslorna görs genusdefinieras i vårt samhälle (ibid., s. 72). Saker och ting laddas med genus och med tiden kan dessa förändras från att vara maskulina till att bli feminina (ibid.). Detta visar onekligen på att genus görs, det *är* inte (ibid.). Föreställningar om vad mannen gör anses vara det som ska eftersträvas medan föreställningar av vad kvinnan gör traditionellt sett inte har haft lika hög status (ibid., s. 68). Hirdman menar att det historiskt setts som skamligt för en man att tillskrivas feminina egenskaper och särskilt tydligt blir det i frågan om arbete (ibid., ss. 66, 68). På arbetsmarknaden uppstår en uppdelning mellan vad som anses vara manliga respektive kvinnliga yrken vilket skapar en segregering mellan könen (ibid., s. 66).

*

Sammanfattningsvis konstateras att analysen i denna studie utgår från dessa synsätt på hur genus konstrueras i läroböcker. Vi anser att det är av stor betydelse att analysen utgår ifrån dessa teorier för att förstå författarnas och illustratörernas val av innehåll samt på vilket sätt innehållet förmedlas i läroböckerna. Författare och illustratörer till läroböckerna präglas av olika normer, värden och diskurser vilka i sin tur påverkar elevernas uppfattning om manligt och kvinnligt. Det faktum att normer, värden och diskurser om kön omvandlas och förändras kan tänkas visa sig i denna studie eftersom äldre läroböcker jämförs med samtida.

5. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att bidra till ökad kännedom och medvetenhet kring synen och förekomst av genus i äldre samt samtida SO-läroböcker för lågstadiet utifrån en jämförande studie. Studien syftar också till att ge en överblick över förekomsten av kvinnligt respektive manligt porträtterande i läroböckerna.

Frågeställningar:

1. Vilken representation finns det av män, kvinnor och könsneutrala individer i äldre och samtida läroböcker för lågstadiet?
2. Hur gestaltas genus i text och bild i äldre och samtida SO-läroböcker för lågstadiet?
3. Hur har representationen/gestaltningen av män, kvinnor och könsneutrala individer i läroböckerna förändrats över tid?

6. Metod

Denna del av uppsatsen motiverar inledningsvis valet av metod i studien följt av en beskrivning av studiens kvantitativa och kvalitativa analysmetod. Sedan följer en presentation av urval till analysen samt en diskussion kring de avgränsningar som gjorts. Vidare beskrivs bearbetning av materialet och avslutningsvis studiens forskningsetiska principer, validitet och reliabilitet.

6.1 Metodval

Studien kombinerar en kvalitativ och kvantitativ metod för att analysera fyra SO-läroböcker för lågstadiet, två från 1980-talet och två från 2010-talet. Enligt Ann Kristin Larsen strävar en kvalitativ metod efter att se mönster i en helhet och datan består av omätbara egenskaper (2018, ss. 31, 34). Eftersom syftet med studien är att bidra till ökad kännedom och medvetenhet kring synen på genus i läromedel kan se ut över tid är en kvalitativ metod lämplig. Studien syftar också till att ge en överblick över förekomsten av kvinnligt respektive manligt porträtterande i läroböckerna vilket innebär att även en kvantitativ metod är lämplig. En kvantitativ metod syftar till att ge en representativ överblick över ett område och resultatet kan indikera på att det finns ett mönster som kan vara giltigt för fler än de faktiskt undersökta (ibid., s. 33). Kvantitativ data är mätbara, det vill säga, de kännetecknas av det går att sätta siffror på hur många som ger olika svar (ibid., s. 31). Den första frågeställningen besvaras med hjälp av en kvantitativ metod och för den andra frågeställningen används en kvalitativ metod.

De läromedel som analyseras i denna studie innefattar både text och bild vilket innebär att de, utifrån Anders Björkvalls definition (2012, s. 310), klassas som *multimodala texter*. Multimodala texter kräver en mer detaljerad analysmetod vilken beskrivs längre fram i avsnitt 6.3. Eftersom andra frågeställningen ämnar undersöka hur genus gestaltas i läroböcker utgår analysen från både text och bild för att få ett så heltäckande resultat som möjligt. Analysen utgår dock mestadels från bilder i läroböckerna då det inte finns så mycket text i läromedel för lågstadiet. Bildstödet är av väsentlig betydelse för läroböcker till de yngre åldrarna eftersom eleverna inte alltid kan läsa. Dessutom är dolda värderingar framför allt vanligt i bilder (Kristina Danielsson & Staffan Selander, 2014, s. 58) vilket betyder att de är särskilt intressanta att analysera i relation till den kvalitativa frågeställningen. I de fall där samspelet mellan text och bild analyseras i denna studie hämtas inspiration från Evans och Davies studie (se kapitlet om tidigare forskning). Likt Evans och Davies metod utgår denna studies metod från att en avbildad karaktär i läroboken måste innehålla en hänvisning till kön i texten för att en koppling ska kunna göras mellan text och bild.

För att besvara den tredje frågeställningen, huruvida representationen/gestaltningen av män respektive kvinnor i läroböckerna förändrats över tid, jämförs resultaten mellan de äldre och de samtida böckerna.

6.2 Kvantitativ innehållsanalys

För att besvara den första frågeställningen genomförs en kvantitativ innehållsanalys vilket enligt Björkqvall innebär att inslag i texter räknas eller mäts utifrån ett särskilt syfte (2012, s. 87). En innehållsanalys är lämplig att genomföra då syftet är att finna mönster i lite större material och göra grova kategoriseringar och jämförelser (ibid.). För att undersöka vilken representation det finns av män, kvinnor och könsneutrala individer i äldre och samtida läroböcker utformas tre olika kodscheman. Ett kodschema är en typ av analysinstrument som anger vad det är som ska noteras i materialet (Bergström & Boréus, 2012, s. 54). Ordet “kod” har att göra med förekomsten av ett visst fenomen i texter, till exempel vissa ord som i denna studie (ibid.). Kodschemat är till för att kunna veta exakt vilka noteringar som ska göras i det analyserade materialet (ibid.). De fenomen som noteras och sedan räknas kallas för kodningsenheter (ibid.).

Kodschema 1 baseras på Ismail et al., analysmetod (2013, s. 172) och används vid frekvensräkning av pronomen i läroböckerna. Dock kompletteras detta kodschema med ett könsneutralt pronomen; ordet “man”³ utöver manliga och kvinnliga pronomen.

Även kodschema 2 baseras på Ismail et al., analysmetod (2013, s. 173) och detta schema används för att beräkna frekvensen av manliga, kvinnliga och neutrala substantiv kopplade till roller i familjen. Kodschema 2 i denna studie innehåller några, men inte samtliga, av de substantiv listade i Ismail et al., studie. Några tillägg görs i form av orden “man”, “pojke”, “flicka”, “föräldrar” och “syskon”.

Kodschema 3 används vid frekvensräkning av kvinnligt, manligt och neutralt avkodade namn i läroböckerna. För att avkoda huruvida namnen är av manlig, kvinnlig eller neutral karaktär används en sammanställning med den senaste statistiken över svenska namn från Statistiska centralbyrån, SCB (2021). Likt Ismail et al., studie (2013, ss. 172–174) redovisas resultatet från denna studie i tabellform.

6.3 Kvalitativ analys: Visuell textanalys

För att besvara den andra frågeställningen hämtas inspiration från en så kallad visuell textanalys beskriven av Björkqvall (2012, s. 310). En visuell textanalys handlar om att göra en mer detaljerad analys av multimodala texter (ibid., s. 310). Texter innebär i detta fall den meningsfulla helhet som konsumeras eller produceras och inte enbart det skrivna språket (ibid.). Med multimodala texter, även kallade visuella texter, menas texter som innefattar både skrift och bild (ibid.). Den visuella textanalysen fokuserar framför allt på bilder men även de

---

³ Det finns en pågående diskussion kring ordet “man” och huruvida pronomenet är könsneutralt eller inte. Ordet “en” anses ibland vara mer neutralt och genusmedvetet (Georg Cederskog, 2013) dock utgår denna studies kodscheman från innehållet i de analyserade läroböckerna där endast ordet “man” används som könsneutralt pronomen. Enligt Svenska Akademiens ordlista är definitionen av ordet “man” en person i allmänhet som ingår i sammanhanget, oavsett kön.

skriftspråkliga delarna av texten behandlas (ibid.). Enligt Björkvall är texter nästan alltid mer eller mindre multimodala vilket gör att det krävs en analys av både språkliga och visuella delar (ibid., s. 311).

Björkvall presenterar tre viktiga analysperspektiv kopplat till den visuella textanalysen (2012, s. 311). På grund av denna studies mindre omfattning görs en avgränsning till endast ett av dessa analysperspektiv; *den ideationella analysen* (ibid.). Den ideationella analysen fokuserar bland annat på hur relationen mellan *deltagare* i texten representeras som knutna till olika *processer* (ibid., s. 323). En deltagare kan porträtteras som aktiv, alltså som den som för en handling framåt, eller passiv i relation till någon annan deltagare (ibid.). Till exempel tenderar kvinnor att representeras som mer passiva och män som mer aktiva i texter (ibid., s. 324).

6.4 Kvalitativ analys: Implicita och explicita värderingar i text och bild

För att upptäcka *implicita* och *explicita* värderingar i läroböckerna genomförs en visuell textanalys och mer specifikt fokuseras den ideationella analysen. I syfte att avgöra huruvida värderingarna är implicita eller explicita används Danielssons och Selanders definitioner i en modell för analys av multimodala texter (2014, s. 42). Även Thornberg beskriver innebörden av implicita och explicita värderingar i studiens avsnitt om teoretiska utgångspunkter (2020, s. 21). Dock används för denna studie Danielssons och Selanders definitioner eftersom de utvecklat den multimodala analys som studiens metod inspirerats av.

Explicita värderingar är enligt Danielsson och Selander mer uttryckligt formulerade och det kan till exempel vara stereotypa uttryck, nedlåtande attityder eller nedvärderande omdömen (2014, s. 58). Dessa värderingar är minst problematiska eftersom läsaren då får tydliga signaler om att det rör sig om just värderingar (ibid.). Implicita värderingar är ofta ett uttryck för omedvetna och icke-reflekterande ståndpunkter vilket kan vara mer problematiskt eftersom läsaren då behöver fundera och fylla ut luckor för att förstå texten (ibid.). Det kan leda till att stereotypa normer i text reproduceras omedvetet (ibid.). Till exempel har studier visat att pojkar porträtteras som aktiva i läromedelsillustrationer medan flickor porträtteras som passiva (ibid.).

Danielsson och Selander ger exempel på explicita värderingar i text genom att hänvisa till hur exempelvis bilder av Grekland är stereotypiskt skildrat (2014, s. 59). Grekland illustreras med en man som plöjer med ett årder draget av en åsna och en gumma som ler utan tänder (ibid.). Dessa stereotypa föreställningar om Grekland kan implicit signalera till läsaren att landet är fattigt och inte har följt med det moderna samhällets utveckling. Enligt Danielsson och Selander kan värderingar vara mer eller mindre uttryckligt formulerade i texter och framför allt i bilder är det vanligt med dolda värderingar (ibid., s. 58). I denna studie analyseras därför bilderna särskilt djupgående för att få syn på eventuella implicita värderingar.

6.5 Urval av material

Läroböckerna som analyseras i studien Bok 1: *Om arbete- en bok för min prao, mina ord och bilder om arbete* av Inga Olsson, Inge Josephson och Klas Lundmark, illustrationer av Helena

Sellergren (1982). Boken riktar sig till elever på lågstadiet som ska lära sig om arbetet runt omkring dem. Innehållet bygger på Lgr 80 och utgår ifrån vad läroplanen säger att eleverna ska lära sig i skolan om arbete och arbetsliv.

Bok 2: *På landet* av Håkan Brockstedt och Ingegerd Sahlström, illustrationer av Helena Bergenrud (1984). Boken riktar sig framför allt till förskolan men kan även användas i grundskolan. Boken *På landet* behandlar levnadsförhållanden på landsbygd och förmedlar kunskaper om miljö, arbete och fritid. Läroboken utgår från Lgr 11.

Bok 3: Kapitel 4 i *PULS SO boken 1–3, grundbok* av Maria Willebrand och Göran Körner, illustrationer av Jens Ahlbom och Tor Morisse (2011). I läroboken samlas ämnena geografi, religion, samhälle och historia. Eleverna får möta Elin och hennes klasskamrater som berättar om sig själva, sina familjer, sin skola, samhället och landet där de bor. Bokens innehåll utgår från Lgr 11.

Bok 4: Kapitel 4 i *Boken om SO 1–3, grundbok* av Annica Hedin, Elisabeth Ivansson, Marie Kioovsky och Linda Engvall (2013). Boken innehåller ämnen som historia, hur jorden blev till, samhällskunskap och religion. Läroboken utgår från Lgr 11.

6.6 Avgränsningar

Eftersom tiden till förfogande för denna studie är begränsad görs en avgränsning till endast två områden i samhällskunskap. I urvalet av läroböcker som vi har haft tillgång till på biblioteket upptäcktes att temat *arbete* och *familj* fanns gemensamt för två äldre och två samtida böcker vilket är en anledning till att just dessa böcker valdes ut. De två samtida läroböckerna valdes även ut för att vi konstaterat att dessa används i undervisningen på flera skolor idag. Vi har på flera olika VFU-placeringar sett de användas i klassrummen och dessutom har de presenterats som exempel på aktuella läromedel av lärare på lärarprogrammet. Gällande de äldre läroböckerna var det svårare att försäkra sig om att dessa använts i undervisning i lika hög utsträckning. Efter att ha varit i kontakt med biblioteket konstateras att deras val av äldre litteratur baseras på vad som finns tillgängligt från en specifik tidsperiod utan några särskilda urvalsparametrar. Tillgången på äldre SO-läroböcker från lågstadiet var begränsad och därför fick vi välja ut de som bäst motsvarade studiens syfte och frågeställningar.

Angående temat arbete kan det vara passande när genus studeras eftersom det ofta inkluderar text och bild där någon handling utförs och de avbildade kan porträtteras som aktiva eller passiva. Familjekonstellationer i läroböcker kan vara passande att utgå ifrån eftersom individers plats i en familj ofta är en del av människans identitet och därför kan ett manligt, kvinnligt eller neutralt porträtterande få större betydelse. Analysen baseras på utvalda kapitel ur de samtida böckerna som handlar om arbete och familj eftersom resterande kapitel behandlar andra teman som religion, naturen och trafik. I de två äldre böckerna fokuseras temat arbete eller familj i

hela boken vilket innebär att alla sidor är relevanta att analysera. Läroboken *Om arbete*⁴ skiljer sig något från resterande böcker då denna även innehåller uppgifter då eleverna själva ska skriva och rita. Ett beslut tas dock att denna bok ändå används i analysen då boken trots detta uppfyller kravet om temat arbete vilket anses vara av störst vikt i denna studie.

En avgränsning görs också till ett urval av bilder eftersom tiden till förfogande för denna studie är begränsad. Den andra frågeställningen besvaras med hjälp av en kvalitativ metod och enligt Larsen handlar det om att undersöka enheter på djupet snarare än att få en bredd på resultatet (2018, s. 34). Med andra ord gäller många upplysningar om få enheter (ibid.) vilket ytterligare motiverar studiens avgränsning. En avgränsning görs till de största bilderna i läroböckerna då dessa bedöms ha störst påverkan på läsarens uppfattning av innehållet. En avgränsning görs också till bilder som porträtterar olika kön bredvid varandra då det blir särskilt intressant att analysera relationen mellan dessa.

6.7 Bearbetning av material

6.7.1 Tillvägagångssätt kvantitativ analys

Enligt Boréus och Bergström bör man bekanta sig med det kvantitativa materialet som ska analyseras vid ett tidigt stadium (2012, s. 88). Boréus och Bergström menar att delar av materialet eller om möjligt helheten bör läsas igenom tidigt (ibid.) och därför gör vi en första översiktsläsning i respektive lärobok. Första läsningen syftar till att få en helhetsförståelse för materialet och då används inte ett kodschema. Under den första läsningen tittar vi både på text och bild i materialet. Enligt Boréus och Bergström ska materialet som analyseras i en kvantitativ undersökning prövas i flera omgångar och en testomgång bör genomföras innan analysinstrumentet kodschema används (ibid., s. 88). Innan den slutgiltiga analysen för denna studie provar vi därför att räkna förekomst med hjälp av kodscheman utan att resultatet sammanställs. Varje lärobok analyseras flera gånger med hjälp av respektive kodschema för att få syn på eventuella kodningsenheter som kan ha förbisetts under tidigare analyser. Båda författarna räknar förekomst av kodningsenheter i samma bok, var för sig, och sedan jämförs resultaten för att säkerställa den korrekta förekomsten.

Efter att den första översiktsläsningen genomförts analyseras varje lärobok med ett kodschema i taget. Vid den första läsningen med kodschema urskiljs och markeras samtliga manliga kodningsenheter på schemat och frekvensen av varje manlig kodenhet antecknas. Det innebär att när kodschemat för pronomen används räknas förekomst av orden "han", "honom" och "hans". När kodschemat för roller i familjen används räknas förekomst av orden "pappa", "bror". "farfar" osv. Vid användning av kodschemat för namn räknas förekomst av manligt avkodade namn. När de manliga kodningsenheterna beräknats görs samma sak för de kvinnliga och de neutrala kodningsenheterna. Den andra läsningen med kodschema syftar till att

---

⁴ Lärobokens fullständiga namn är *Om arbete-- en bok för min prao, mina ord och bilder om arbete* men av praktiska skäl används i fortsättningen endast förkortningen *Om arbete*.

kontrollräkna kodningsenheterna genom att räkna förekomsten av dessa var för sig. Med andra ord räknas enbart pronomenet "han" först, sedan pronomenet "honom" osv.

6.7.2 Tillvägagångssätt kvalitativ analys

Som tidigare nämnts genomförs en visuell textanalys för att upptäcka implicita och explicita värderingar i läroböckerna. Den visuella textanalysen syftar till att mer detaljerat analysera skrift och bild i materialet (Björkvall, 2012, s. 310). Även i den kvalitativa analysen genomförs en första översiktsläsning i respektive lärobok för att få en helhetsförståelse för innehållet. Efter att ha fått en överblick över materialet analyseras läroböckernas text först djupgående för att få syn på eventuella explicita och implicita värderingar. Varje textstycke läses av båda författarna flera gånger för att inte gå miste om dolda budskap i texten. När texten analyserats djupgående genomförs sedan en analys av bilderna för att få syn på explicita och implicita värderingar. I de fall då mer än en deltagare porträtteras i text eller bild fokuseras på relationen mellan dessa och huruvida deras handlingar är aktiva eller passiva. Till sist analyseras samspelet mellan text och bild för att få en större tyngd av resultatet i denna studie. För att garantera att den bedömning som görs av innehållet är konsekvent görs samma analys av text och bild av samma person vid olika tidpunkter.

6.8 Forskningsetiska principer, validitet och reliabilitet

Eftersom denna studie inte undersöker levande människor i form av intervjuer eller observationer behövs inte någon hänsyn tas till tystnadsplikt, anonymitet eller liknande. Studien tar hänsyn till upphovsrätten då förlagen till de samtida läroböckerna har givit sitt skriftliga godkännande. Villkor var att enbart ett begränsat antal hela uppslag från läroböckerna får användas i uppsatsen samt att referenser anges till materialet. Vad gäller de äldre läroböckerna ges de inte längre ut av förlaget vilket innebär att alla rättigheter gått tillbaka till upprättshavarna, dvs författarna, tecknare och fotograf. Med anledning av detta har istället upprättshavarna kontaktats, dock utan resultat, vilket medför att uppslag från de äldre läroböckerna inte kan publiceras i denna uppsats.

Larsen betonar vikten av att ha en hög grad av *validitet* och *reliabilitet* eftersom det har med undersökningens trovärdighet att göra (2018, s. 59). Validitet innebär giltighet och relevans, att mäta det som faktiskt ska mätas, medan reliabilitet innebär pålitlighet och precision (ibid., ss. 59, 61). För att kunna besvara frågeställningarna i denna studie och därmed mäta vad som faktiskt är avsett att mäta genomförs såväl en kvantitativ som kvalitativ undersökning. Enligt Larsen ökar validiteten i en kvantitativ studie om alla frågor formuleras på förhand eftersom informationsmängden då handlar om just det man är intresserad av (ibid., s. 35). Därför utgår den kvantitativa analysen i denna studie från kodscheman med redan förbestämda kodningsenheter.

Den kvalitativa analysen utmynnar i ett resultat som ämnar bidra till ökad kännedom och medvetenhet kring synen på genus i äldre samt samtida SO-läroböcker för lågstadiet, vilket är studiens syfte. Detta innebär att det som undersökts överensstämmer med vad som faktiskt

skulle mätas. Validiteten hade dock ökat om fler läroböcker hade analyserats eftersom resultatet då varit mer generaliserbart. Dock görs en avgränsning till antalet läroböcker på grund av tiden som finns till förfogande för denna studie.

Begreppet reliabilitet innebär pålitlighet och precision (Larsen, 2018, s. 61). Larsen hänvisar till Grønmo som menar att reliabilitet är “graden av samstämmighet mellan olika insamlingar av data om samma fenomen i olika undersökningar upplagda på samma sätt” (Larsen, 2018, s. 61 genom Grønmo, 2016, s. 242). Ett material ska kunna bearbetas med samma analysverktyg av olika personer och deras resultat ska vara så likt som möjligt (Bergström och Boréus, 2012, s. 42). Bergström och Boréus menar att förutsättningen för en god reliabilitet i en kvantitativ undersökning är att beräkningarna är tillräckligt noggranna (ibid.). Reliabiliteten för denna studie ökar i och med användningen av detaljerade och väl förberedda kodscheman. Tydliga och detaljerade beskrivningar av hur kodschemat används ökar sannolikheten för att andra personer kommer fram till samma resultat om de gör analysen. Såväl den kvantitativa som kvalitativa analysen genomförs dessutom av båda författarna enskilt vid olika tidpunkter för att garantera att den bedömning som görs är konsekvent och pålitlig. Reliabiliteten i den kvalitativa analysen påverkas dock av författarnas egna förkunskaper och tolkningar av text och bild. Om denna studie replikeras finns en sannolikhet att resultatet ser annorlunda ut eftersom tolkningar av läroböckernas innehåll kan variera.

7. Analys och resultat

Följande avsnitt presenterar inledningsvis resultatet från studiens första frågeställning. Det kvantitativa resultatet är indelat i tre delar vilka är uppdelat på vardera kodschema, resultatet från varje schema redovisas i tabellform med tillhörande beskrivning i text. Sedan presenteras slutligen en sammanfattning av det kvantitativa resultatet. Det kvalitativa resultatet är indelat i fyra delar vilka är uppdelat på vardera lärobok. Avslutningsvis presenteras en sammanfattning av det kvalitativa resultatet. Resultatet från den tredje frågeställningen redovisas i studiens diskussionsavsnitt.

7.1 Frågeställning 1: Vilken representation finns det av män respektive kvinnor i äldre och i samtida läroböcker?

Pronomen i läroböckerna

Tabell 1 visar antal manligt, kvinnligt och könsneutralt kodade pronomen i respektive lärobok. Totalt 84 pronomen identifierades i läroböckerna. I de äldre läroböckerna (bok 1 och 2) identifierades sammanlagt 12 manliga pronomen och två kvinnliga pronomen. I de samtida läroböckerna (bok 3 och 4) identifierades sammanlagt åtta manliga pronomen och 17 kvinnliga pronomen. Totalt 19 könsneutralt kodade pronomen (ordet "man") identifierades i de äldre läroböckerna och totalt 28 neutrala pronomen identifierades i de samtida böckerna.

Pronomen	Bok 1 Om arbete		Bok 2 På landet		Bok 3 PULS SO boken		Bok 4 Boken om SO	
	Manligt	Kvinnligt	Manligt	Kvinnligt	Manligt	Kvinnligt	Manligt	Kvinnligt
Han/Hon	1	1	9	-	7	13	-	3
Honom/Henne	1	1	-	-	1	1	-	-
Hans/Hennes	-	-	1	-	-	-	-	-
Frekvens/Procent	2/15 %	2/15 %	10/55,5%	0/0 %	8/20,5 %	14/36 %	0/0 %	3/21,5 %
Man/Procent	9/70 %		8/44,5 %		17/43,5 %		11/78,5 %	
Total frekvens= 84	13		18		39		14	
Total procent= 100	15,5 %		21,5 %		46,5 %		16,5%	

Tabell 1: antal manligt, kvinnligt och könsneutralt kodade pronomen i läroböckerna

Roller i familjen kopplat till substantiv i läroböckerna

Tabell 2 visar antal kvinnliga, manliga och könsneutralt kodade roller i familjen kopplat till substantiv i respektive lärobok. Totalt 91 roller i familjen kopplat till substantiv identifierades i läroböckerna. I de äldre läroböckerna (bok 1 och 2) identifierades sammanlagt fyra manliga

roller i familjen och sex kvinnliga roller i familjen. I de samtida läroböckerna (bok 3 och 4) identifierades sammanlagt 11 manliga roller i familjen och åtta kvinnliga roller i familjen. Totalt 13 neutralt kodade roller i familjen identifierades i de äldre läroböckerna och totalt 49 neutralt kodade roller i familjen identifierades i de samtida böckerna.

Roller i familjen/bok	Bok 1 Om arbete	Bok 2 På landet	Bok 3 PULS SO boken	Bok 4 Boken om SO	Totalt
Man	-	-	-	-	0
Pappa/far	-	4	9	-	13
Bror/lillebror	-	-	1	-	1
Farfar/morfar	-	-	1	-	1
Son	-	-	-	-	0
Morbror	-	-	-	-	0
Pojke	-	-	-	-	0
Totalt/procent	0/0 %	4/18 %	11/20 %	0/0 %	15/16,5 %
Kvinna	1	-	-	-	1
Mamma	-	4	6	-	10
Syster	-	1	-	-	1
Farmor/mormor	-	-	1	-	1
Dotter	-	-	-	-	-
Moster	-	-	-	-	-
Flicka	-	-	-	1	1
Totalt/procent	1/100 %	5/23 %	7/13 %	1/7 %	14/15,5 %
Neutralt					
Föräldrar	-	4	2	1	7
Barn	-	1	12	1	14
Syskon	-	-	5	-	5
Man	-	8	17	11	36
Totalt/procent	0/0 %	13/59 %	36/67 %	13/93 %	62/68 %
Total frekvens	1	22	54	14	91
Totalt procent	1 %	24,5 %	59 %	15,5 %	100 %

Tabell 2: antal kvinnliga, manliga och neutralt kodade roller i familjen kopplat till substantiv i läroböckerna

Namn i läroböckerna

Tabell 3 visar antal kvinnligt, manligt och könsneutralt avkodade namn i respektive lärobok. Totalt 67 namn identifierades i läroböckerna. I de äldre läroböckerna (bok 1 och 2) identifierades sammanlagt 31 manligt avkodade namn och tre kvinnligt avkodade namn. I de samtida läroböckerna (bok 3 och 4) identifierades sammanlagt åtta manligt avkodade namn och 23 kvinnligt avkodade namn. I de äldre läroböckerna identifierades 0 neutralt avkodade namn och i de samtida böckerna identifierades två neutrala namn.

Namn	Bok 1 Om arbete	Bok 2 På landet	Bok 3 PULS SO boken	Bok 4 Boken om SO
Antal manligt avkodade namn/procent	3/50 %	28/100 %	7/24 %	1/25 %
Antal kvinnligt avkodade namn/procent	3/50 %	- /0 %	20/69 %	3/75 %
Antal neutralt avkodade namn/procent	- /0 %	- / 0 %	2/7 %	- /0 %
Total frekvens= 67	6	28	29	4
Total procent= 100	9%	42%	43%	6%

Tabell 3: antal kvinnligt, manligt och neutralt avkodade namn i läroböckerna

I boken *Om arbete* identifierades namnet Pelle tre gånger och namnet Lisa tre gånger. Enligt Statistiska centralbyrån klassas Pelle som ett pojknamn och Lisa som ett flicknamn.

I boken *På landet* identifierades namnet Johan 13 gånger och namnet Bo nio gånger. Dessa namn klassas enligt Statistiska centralbyrån som pojknamn.

I boken *PULS- SO boken 1–3* identifierades namnet Lars fem gånger och namnet Olle två gånger. Dessa namn klassas enligt Statistiska centralbyrån som pojknamn. Namnet Karin identifierades tre gånger, namnet Ellen identifierades två gånger och namnet Elin identifierades 15 gånger. Dessa namn klassas enligt Statistiska centralbyrån som flicknamn. Namnet Sam identifierades två gånger och det namnet klassas i denna studie som ett könsneutralt namn eftersom det finns med på både listan för manliga namn och på listan för kvinnliga namn.

I *Boken om SO 1–3* identifierades namnet Nora tre gånger och namnet Jens en gång. Enligt Statistiska centralbyrån klassas Nora som ett flicknamn och Jens som ett pojknamn.

Sammanfattning kvantitativt resultat

Den kvantitativa analysen visar ett väldigt ojämnt resultat. Det är stor variation mellan böckerna med avseende på representation av män, kvinnor och könsneutrala individer, oavsett om de är äldre eller samtida. Detta innebär att det är svårt att dra generella slutsatser men trots detta finns några intressanta resultat att lyfta. Till exempel framkommer av tabell 1 och 3 att en av de äldre böckerna inte har ett enda kvinnligt pronomen eller namn. Andelen manliga namn utgör 100 % av det totala antalet namn i en av de äldre böckerna (bok 2 *På landet*). Resultatet från denna studie korrelerar med resultatet från Ismail et als., studie som visar att män är överrepresenterade i samtliga fyra läroböcker med avseende på pronomen och substantiv kopplade till roller i familjen (2013, ss. 172–174).

De äldre läroböckerna innehåller inte heller något könsneutralt kodat namn, vilket en av de samtida böckerna gör. Resultatet från de äldre läroböckerna i denna studie korrelerar med resultatet från Deckman et als. studie som visar att en representation av individer som identifierar sig själva som varken man eller kvinna saknas (2018, s. 292). Angående roller i familjen utgör andelen neutrala roller en större del i de nyare läroböckerna vilket framkommer av tabell 2. Sammanfattningsvis är representationen av kvinnor och könsneutrala individer större i de samtida läroböckerna jämfört med de äldre läroböckerna. Representationen av män är mindre i de samtida läroböckerna än i de äldre läroböckerna.

7.2 Frågeställning 2: Hur gestaltas genus i text och bild i äldre och samtida SO-läroböcker för lågstadiet?

Som tidigare nämnts i avsnitt 6.6 om avgränsningar analyseras de största bilderna i läroböckerna då dessa bedöms ha störst påverkan på läsarens uppfattning av innehållet. En avgränsning görs också till bilder som porträtterar olika kön bredvid varandra då det blir särskilt intressant att analysera relationen mellan dessa.

Bok 1: Om arbete - En bok för min prao, mina ord och bilder om arbete

I boken *Om arbete* visas en bild på en flicka och en pojke som hjälps åt att dra ned en rullgardin (Olsson, 1982 s. 1). Explicita värderingar innebär enligt Danielsson och Selander mer uttryckligt formulerade värderingar (2014, s. 58). På bilden uppfattas explicita värderingar ta sig till uttryck genom att flickan bär på en docka, sax och pennor medan pojken bär på en kamera, kikare och en boll. Flickan kan uppfattas som mer omhändertagande och kreativ sett till valet av hennes föremål medan pojken kan uppfattas som äventyrlig och nyfiken. Denna porträttering signalerar implicit att flickor och pojkar redan från ung ålder har skilda intressen. Det bidrar i sin tur till en reproducering av en stereotyp bild att män är bäst lämpade för naturvetenskapliga yrken medan kvinnor anses mer lämpade för ompysslande yrken.

I boken *Om arbete* finns även en bild som gestaltar hur två arbeten kan se ut där man tillverkar något (Olsson; Josephson & Lundmark, 1982, s. 11). I texten som tillhör bilden framkommer inte någon hänvisning till kön utan författarna använder sig av ord som "många människor" och "många andra" vilket avkodas som neutralt porträtterande. På bilden däremot visas en kvinna laga mat och en man som snickrar en stol. Explicita värderingar förekommer i form av en skildring att det kvinnliga könet hör till yrken kopplat till hushållssysslor, som bakning, medan det manliga könet hör till yrken kopplat till hantverk och snickeri. Implicita värderingar blir genom detta porträtterande att kvinnan och mannen gör olika aktiviteter för att öka trivselen i hemmet. Det bidrar i sin tur till en reproducering av en stereotyp bild av dels vad kvinnor respektive män bör sysselsätta sig med, dels att kvinnor och män gör olika saker.

Det stereotypa porträtterande som förekommer på bilden identifieras på flera ställen i boken *Om arbete*. Explicita värderingar framkommer i bilder där kvinnor porträtteras i någon yrkesroll. Totalt fem av dessa sju bilder föreställer en kvinna som lagar mat, syr kläder eller

arbetar som sjuksköterska (Olsson; Josephson & Lundmark, 1982, ss. 4, 11, 22, 13). Män porträtteras i läroboken i mer varierande yrkesroller än kvinnorna. Av totalt fem bilder där män porträtteras i en yrkesroll representerar samtliga bilder skilda arbeten så som butiksbiträde, konstnär, diskare, fabriksarbetare och snickare (ibid., ss. 7, 9, 11).

Detta resultat korrelerar med Ismail et als., studie som visar att representationen av kvinnliga roller har en mindre mångfald i relation till yrken än manliga roller och deras roller följer en traditionellt stereotyp kvinnobild (2013, s. 176). Implicita värderingar blir genom detta porträtterande att kvinnan är mer låst till en viss typ av yrken medan mannen har en bredare kompetens och därmed fler yrken att välja på. Ytterligare exempel på en explicit värdering identifieras i text: "I nästan alla hem är det kvinnorna som arbetar med disk, städning och tvätt, fast de kanske också arbetar med annat utanför hemmet hela dagarna." (Olsson; Josephson & Lundmark, 1982, s. 23). Detta citat signalerar implicit att kvinnor sköter hushållssysslorna i hemmet även om de har ett arbete utanför hemmet.

Bok 2: *På landet*

I boken *På landet* gestaltas huvudkaraktären Johans familj skörda potatis på en åker (1984, Brockstedt & Sahlström, s. 8). I texten som tillhör bilderna framkommer inte någon hänvisning till kön utan författarna använder sig av ordet "man" vilket avkodas som neutralt porträtterande. Bilden föreställer en person som kör en traktor vilken tidigare har benämnts som pappan i familjen. Med på bilden finns även en person som plockar upp potatisen och lägger den i korgar, denna person har tidigare benämnts som mamman i familjen. Explicita värderingar blir utifrån detta porträtterande att pappan är närmare tekniken och maskinerna eftersom han kör traktorn. Implicit signalerar det till läsaren att mannen kan teknik och hantera tunga maskiner vilket inte mamman behärskar utan hon kan göra enklare sysslor.

Tre barn förekommer på bilden varav två av dessa är bokens huvudkaraktärer (Bo och Johan), det tredje barnet har tidigare benämnt som Johans syster. Pojkarna hjälps åt att bära en tung korg med potatis medan flickan hjälper mamman att plocka upp potatisen från jorden. Detta kan tolkas som en implicit värdering att pojkar redan från tidig ålder ska göra det fysiskt tunga arbetet som pappa medan flickor ska hjälpa mamma med enklare sysslor.

Gällande relationen mellan deltagare i texten porträtteras pappan explicit som den mer aktiva som för den huvudsakliga handlingen framåt. Mamman porträtteras som mer passiv i relation till pappan eftersom hon har en mindre betydande roll i handlingen. Hon avbildas i närhet till barnen och har en hjälpsam roll medan pappan har en mer frånvarande och distanserad roll till barnen eftersom han har fokus på skörden. Implicita värderingar kan utifrån detta porträtterande vara att mödrar har ett större ansvar för barnen än fäder. Det kan implicit tolkas som att pappan istället har ett större ansvar för att försörja familjen. Detta porträtterande kan även implicit identifieras i textform där en skildring av Bos pappas jobbsituation förekommer: "Bos pappa har inget arbete där de bor. Han får åka långt bort. Måndag, tisdag, onsdag, torsdag, fredag bor han i husvagn." (1984, Brockstedt & Sahlström, s. 25). Dessa formuleringar tolkas implicit likna porträtterandet av fäder som försörjande av familjen och mödrar som mer ansvarsfulla

och omhändertagande. Författarnas val av en pappa som arbetar för familjens skull och dessutom långt bort från barnen stärker porträtterandet på ovanstående bild.

Det bidrar i sin tur till en reproducering av en stereotyp bild av vilken roll kvinnor respektive män är mest lämplig att ha i familjen. Detta resultat korrelerar med resultatet från Evans och Davies studie som visar att män är betydligt mindre benägna än kvinnor att beskrivas som tillgivna och passiva i läroböcker (2000, s. 263). Porträtterandet av mamman i denna bild liknar även resultatet från Ismail et als., studie som visar att när män och kvinnor har samma arbetsuppgifter i läroböckerna är kvinnornas deltagande och roll i sammanhanget sekundär (2013, s. 176).

I boken *På landet* finns en bild som gestaltar hur två män tar hand om grisar på en gård som senare ska till slakteriet (Brockstedt & Sahlström, 1984, s. 12). På sidan bredvid finns en bild som gestaltar en kvinna i hemmet där grisens olika delar efter slakt är avbildade (ibid., s. 13). Explicita värderingar är således att mannens arbete är att ta hand om och slakta grisarna ute på gården medan kvinnans roll är att tillaga och servera köttet. Implicita värderingar blir genom detta porträtterande att kvinnans yrkesroll är anpassad till hemmet medan mannen sköter de fysiskt tyngre sysslorna på gården. Det bidrar i sin tur till en reproducering av en stereotyp bild att män är bäst lämpade för fysiskt tungt arbete medan kvinnor anses mer lämpade för hushållsarbete.

Bok 3: *PULS SO boken 1–3*

I *PULS SO boken 1–3* förekommer en bild på huvudkaraktären Elins styvpappa som beskrivs arbeta hemifrån medan Elins mamma åker till jobbet varje dag (Willebrand & Körner, 2011, s. 23). I texten framkommer att Karin arbetar i en annan stad och behöver åka buss rätt lång tid varje dag. Det gör att hon inte alltid hinner hem till middagen. I texten framkommer också att styvpappan Lars är nöjd med att arbeta hemma vissa dagar eftersom "då hinner han hämta barnen tidigare". I texten framkommer även citat som: "De dagar Lars arbetar hemma försöker han också att hinna tvätta och städa.". Ibland hinner Lars inte med allt arbete eftersom han prioriterar hushållssysslor och barnen först. Det innebär att han får arbeta klart när barnen gått och lagt sig.

Explicita värderingar på denna bild är att det uttryckligt står formulerat i text att pappa Lars tar hand om barnen. Det är även tydligt visuellt i bilden att Lars sköter hushållsarbetet. De implicita värderingar som skapas av detta är att det manliga könet likväl som kvinnan kan ta hand om hemmet och barnen. Eftersom författarna och illustratören har valt porträttera mannen på detta vis reproduceras inte en stereotypisk bild av manligt och kvinnligt kodade arbetssysslor. Detta resultat av analysen korrelerar inte med forskning från Ismail et als., studie som visar att män och kvinnor avbildas i sina traditionella yrkesroller i de analyserade läroböckerna (2013, s. 176).

I *PULS SO boken 1–3* finns även en bild med tillhörande text som skildrar en frånskild pappa som studerar till sjuksköterska och hans dotter Elin som samtidigt gör sina läxor (Willebrand & Körner, 2011, s. 23). Följande citat framkommer explicit i texten: “Elins pappa arbetar inte. Han studerar till sjuksköterska” (ibid.). En implicit värdering blir i detta fall att män likväl som kvinnor passar för vårdande och omhändertagande yrken. Detta resultat korrelerar inte med tidigare forskning av Ismail et al., som visar att män mestadels avbildas i sina traditionella yrkesroller (2013, s. 176). Ismail et al., resultat visar även att yrken som är relaterade till vård eller omhändertagande oftast är relaterat till kvinnor (ibid.).

Ytterligare ett normbrytande exempel framkommer i text där det beskrivs hur mycket Elin får i veckopeng (Willebrand & Körner, 2011, s. 28). Hennes föräldrar är skilda och hon får därför veckopeng hos både mamma och pappa. Följande citat framkommer explicit i texten: “Hos mamma som arbetar och får lön får hon 30 kr. Hos pappa som just nu går i skolan får hon 15 kr.” (ibid., s. 28). En explicit värdering blir då att kvinnan har en mer välbetald sysselsättning än mannen och implicit signalerar det till läsaren att mödrar likväl som fäder kan försörja familjen.

Arbete borta och hemma

Mamma Karin arbetar i en annan stad. Hon åker buss till jobbet varje dag. Det tar ganska lång tid. Därför hinna hon inte alltid hem till middagen.

Lars arbetar hemma vid sin dator två dagar i veckan. Lars tycker att det är både bra och dåligt att arbeta hemma. Han sparar tid på att slippa resa till arbetet. Då hinna han hämta barnen tidigare.

De dagar Lars arbetar hemma försöker han också att hinna tvätta och städa. Ibland blir det så mycket att göra att han måste arbeta klart när barnen har gått och lagt sig.

Pappa går i skolan

Elins pappa arbetar inte. Han studerar till sjuksköterska.

När Elin bor hos pappa kan de göra sina läxor samtidigt. Fast pappa har nog flera läxor än Elin.

Om ett år är Elins pappa klar. Då ska han söka jobb och arbeta som sjuksköterska.

23

Bild 1 och 2: Willebrand och Körner, 2011, s. 23

I *Boken om SO 1–3* finns en bild där bland annat en person med skateboard i handen gestaltas (Hedin et al., 2013, s. 30). Personen är svår att könsbestämma eftersom denne dels har en keps på huvudet vilket traditionellt sett kan tolkas som en manlig accessoar, dels långt hår vilket ofta förknippas med kvinnligt attribut. Kläderna är inte könsstereotypiska i form av till exempel en klänning, kjol, slips eller fluga. Implicit kan detta porträtterande signalera för läsaren att illustratören inte vill bidra till att pojkar och flickor framställs på stereotypiska sätt i läroböcker. Flickor behöver inte enbart ha feminina kläder och färger (till exempel rosa eller röd) och de kan likväl som pojkar ha keps. Pojkar behöver inte ha kort hår eller enbart maskulina kläder och färger som till exempel blå eller grön.

Vidare visar ovanstående bild även två personer med typiskt maskulina drag som ansiktsbehåring och kort hår vilka därför avkodas som män i denna studie. Explicit gestaltas männen argumentera livligt med varandra och kroppsspråket tyder på en aggressiv framtoning. I bakgrunden gestaltas även en person med typiska feminina drag som långt hår, klänning, klackskor och handväska, i denna studie avkodas därför personen som en kvinna. Kvinnan gestaltas explicit som rädd och häpen över vad männen sysslar med. Implicita värderingar kan utifrån detta porträtterande vara att män är mer benägna att föra högljudda och bråkiga diskussioner än kvinnor. Det kan tolkas som att kvinnor snarare tycker att det är obehagligt och onödigt. Detta resultat korrelerar med Evans och Davies forskning som visar att män betydligt oftare än kvinnor porträtteras som aggressiva och argumenterande (2000, s. 263). Evans och Davies studie visar även att män är betydligt mindre benägna än kvinnor att beskrivas som passiva eller ömma (ibid.).

Sammanfattning av kvalitativt resultat

Den kvalitativa analysen visar ett tydligt mönster i både text och bild i de äldre läroböckerna då de allra flesta avbildade kvinnorna porträtteras i yrkesroller relaterade till hushållsarbete samt barnpassning. De avbildade männen porträtteras i betydligt mer varierande yrkesroller såsom till exempel fabriksarbetare, snickare, skogsarbetare och bonde. Dock är de allra flesta manliga yrkesrollerna i de äldre läroböckerna relaterade till maskiner och fysiskt tyngre arbete på gården. I en av de äldre läroböckerna (bok 2 *På landet*) avbildas mamman i familjen ständigt i närheten av barnen medan pappan gestaltas mer i bakgrunden då han arbetar på gården och försörjer familjen.

Tydliga mönster förekommer även i text och bild i en av de samtida läroböckerna (bok 3 *PULS SO boken 1–3*). I läroboken är det män som sköter de traditionellt kvinnliga sysslorna i hemmet såsom barnpassning, städning och matlagning. Ännu ett identifierat mönster i boken är att kvinnan i familjen porträtteras som den mest karriärsdrivna föräldern. Mamman spenderar

Bild 3: Hedin et al., 2013, s. 30

större delen av dagen på jobbet samt har det bättre ekonomiskt ställt. Ännu ett intressant resultat är att en representation av könsneutrala individer endast förekommer i en av de samtida läroböckerna (*Boken om SO 1–3*). I de äldre läroböckerna saknas gestaltning av könsneutrala individer helt. Sammanfattningsvis kan konstateras att gestaltningen av kvinnor, män och könsneutrala individer har förändrats över tid.

8. Diskussion

I följande del besvaras och diskuteras studiens tredje frågeställning. Med andra ord undersöks hur representationen/gestaltningen av män, kvinnor och könsneutrala individer i läroböckerna har förändrats över tid. Detta är intressant att undersöka för att ta reda på om olika könsmonster repeteras samt om diskurser kring genus omformas i läroböcker mellan 1980-talet och 2010-talet. Resultatet från den tredje frågeställningen är ordnat i tre underrubriker varav 8.1 baseras på det kvantitativa resultatet och 8.2 baseras på det kvalitativa resultatet. Avsnitt 8.3 baseras på både det kvantitativa och det kvalitativa resultatet.

8.1 Ökad representation av kvinnor och minskad representation av män i de samtida läroböckerna

Resultatet från den första frågeställningen visar att representationen av kvinnor i läroböckerna har ökat över tid, vilket framkommer i tabell 1 och 3 där pronomen och namn beräknas. Gällande manliga, kvinnliga och neutrala substantiv kopplade till roller i familjen har representationen av kvinnor minskat över tid. Det ska dock tilläggas att i jämförelse med manliga roller i familjen är den kvinnliga representationen större. Anledningen till att representationen av kvinnliga roller i familjen har minskat är på grund av den större andelen könsneutralt kodade pronomen i de samtida böckerna. Detta betyder att även om den kvinnliga representationen har minskat så är den inte lägre än den manliga representationen av roller i familjen.

Resultatet från den första frågeställningen visar även att representationen av män i läroböckerna har minskat över tid. Framför allt framkommer en betydligt mindre andel manligt kodade namn i de samtida läroböckerna jämfört med de äldre. I en av de äldre läroböckerna utgör andelen manliga namn 100 % av det totala antalet namn vilket kan härledas till Hirdmans andra grundläggande princip; mannen är norm. Hirdman menar att "mannen som norm" innebär att det är män som utgör normen för det normala och allmängiltiga (1988, s. 8). Detta kan vara en tänkbar orsak till att författarna till den äldre läroboken inte inkluderat något kvinnligt kodat namn. Utifrån studiens analys konstateras att representationen av kvinnligt kodade namn har ökat markant. Det beror förmodligen på att författarna och illustratörerna till de äldre läroböckerna präglades av den tidens normer, värden och diskurser. Enligt Winther Jørgensen och Philips förändras diskurser över tid (2000, s. 13) vilket i sin tur påverkar hur genus konstrueras i läroböckerna. Martinsson och Reimers menar att även normer omvandlas och förändras (2014, s. 12). Vad som anses vara passande respektive opassande beteende varierar beroende på sammanhang, tidpunkt och situation (ibid.). Detta kan ytterligare bidra till en större förståelse för författarnas val av kvinnligt respektive manligt kodade namn i läroböckerna.

8.2 Gestaltningen av män och kvinnor i läroböckerna har förändrats

Resultatet från den andra frågeställningen visar att gestaltningen av män och kvinnor i läroböckerna har förändrats över tid. I de äldre läroböckerna gestaltas män i såväl text som bild

i yrkesroller/roller i hemmet som traditionellt setts som stereotypiskt manliga. Bland annat gestaltas män som snickare, skogsarbetare och bonde. Detta resultat korrelerar med tidigare forskning av Ismail et al., som visar att män mestadels avbildas i sina traditionella yrkesroller i läroböcker (2013, s. 176). Även Evans och Davies studie visar att män porträtteras med traditionellt maskulina egenskaper oftare än kvinnor i läroböcker (2000, ss. 262–263). Vår uppfattning är att yrken som snickare, skogsarbetare och bönder främst relaterar till egenskaper som oftast betraktas som manliga, exempelvis fysisk styrka samt tekniska och praktiska färdigheter.

I de samtida böckerna gestaltas män i mer traditionellt sett stereotypiskt kvinnliga yrkesroller/roller i hemmet. Bland annat gestaltas män som sjuksköterskor och som den ansvarige för hemmet vad gäller städning, matlagning och barnpassning. Denna gestaltning av mannen är något som Eilard redan under 1970- och 80-talet kunde påvisa med sin analys av läroböcker. Eilards avhandling visar att "den nye mannen" framställs med mer mjuka och traditionellt sett feminina egenskaper i läroböcker från denna period jämfört med några decennium tidigare (2008, s. 416). Eilards resultat är dock inte något som är synligt i de äldre läroböckerna som analyseras i denna studie. Denna studies resultat av de äldre läroböckernas analys korrelerar istället med Ismail et al., studie. Ismail et al., resultat visar att yrken som är relaterade till vård eller omhändertagande oftast är relaterat till kvinnor i läroböcker (2013, s. 176).

Även gestaltningen av kvinnor i läroböckerna har förändrats över tid. I de äldre läroböckerna gestaltas kvinnor i såväl text som bild som den ansvarige för hushållssysslor som matlagning, bakning och städning samt barnpassning, vilket traditionellt setts som stereotypa kvinnliga sysslor. Kvinnorna avbildas ofta i närhet till barnen och kan implicit tolkas ha ett större ansvar för familjen än männen som istället tar hand om arbetet på gården och djuren. Denna gestaltning av kvinnorna skiljer sig från de samtida böckerna då kvinnor snarare gestaltas på ett sätt som implicit signalerar att mödrar likväl som fäder kan försörja familjen. En väsentlig skillnad mellan en äldre och en samtida lärobok framkommer tydligt i text. I en av de samtida läroböckerna beskrivs hur mamman i familjen arbetar långt bort och spenderar mindre tid med familjen, pappan är istället mer ansvarig för familjen och hemmet. Detta skiljer sig från en av de äldre läroböckerna då det istället är pappan som arbetar på annan ort långt bort från familjen och mamman tar hand om barnen och hemmet.

Genom att gestalta män och kvinnor i stereotypa yrkesroller/roller i hemmet bidrar författarna till de äldre läroböckerna till en reproducering av genussystemet. Det förmedlar en bild av vad kvinnor respektive män bör sysselsätta sig med samt att kvinnor och män gör olika saker vilket reproducerar teorin om särskiljandet av kön. Hirdman menar att olika sysslor genusdefinieras i vårt samhälle (2001, ss. 65,72) och i detta fall kan det innebära att pojkar definierar fysiskt tunga eller tekniska arbeten som passande för föreställningen av "den riktiga mannen". Flickor kan i sin tur definiera hushållssysslor och barnpassning som passande för föreställningen av "den ansvarsfulla och omhändertagande kvinnan".

Gestaltningen av män och kvinnor i stereotypa yrkesroller/roller i hemmet bidrar även till att repetera diskurser om manligt och kvinnligt. Enligt Eilard kan diskurser ses som den språkliga/kommunikativa länken mellan ideologi och verklighet (2008, s. 55). Det innebär att den ideologi om genus som författarna formas av i sin tur når elevernas verklighet och uppfattning om kvinnligt och manligt. Eftersom läroboken har en central roll i skolans undervisning (Ammert, 2018, s. 26) möter eleverna dessa stereotypa bilder av manligt och kvinnligt ofta vilket innebär att diskursen ständigt reproduceras. Detta kan i sin tur påverka elevernas uppfattning av vad som är typiskt ”manligt” respektive ”kvinntligt” vilket kan begränsa deras val av intresse och yrke i framtiden. Det innebär att såväl läroboksförfattare som lärare har ett stort ansvar för att kritiskt granska eventuella könsmonster i läroböckerna så att kommande generationer formas av mer jämställda livsvillkor.

En tänkbar orsak till den skilda gestaltningen mellan de äldre och de samtida läroböckerna kan vara att författarnas och illustratörernas uppfattning om kvinnligt respektive manligt ser olika ut. Enligt Thornberg kan människors värden och attityder se olika ut beroende på vilka grupper vi tillhör och vilka sociala och kulturella sammanhang vi växt upp i (2020, s. 21). Författarna och illustratörerna till läroböckerna har präglats av den tidens samhällsideal och syn på manligt respektive kvinnligt. Detta innebär att författarnas aktiva val av att gestalta män och kvinnor på ett icke stereotypiskt sätt i de samtida läroböckerna inte är ett överraskande resultat. Vår uppfattning är att dagens samhälle mer än tidigare strävar efter att kommande generationer ska vara mer kritiska till stereotypa könsmonster. Dessa tankar baseras delvis på ett större fokus av jämställdhet mellan könen samt ett kritiskt förhållningssätt i Lgr 11 jämfört med Lgr 80.

Wernersson menar att kvinnor och män betraktas på olika sätt, men i vilken grad ”sorterna” särskiljs varierar över tid och rum (2014, s. 449). Den skilda gestaltningen mellan äldre och samtida läroböcker tydliggör hur särskiljandet av könen varierar över tid. Gestaltningen av kvinnligt respektive manligt i den samtida läroboken korrelerar med tidigare forskning av Eilard. Av Eilards avhandling framkommer att kvinnor/flickor i läroböcker från 1990-talet gestaltas som starka individualister medan männen/pojkarna framställs som mer beroende och (därmed) som rätt tafatta (2008, s. 417). Vår uppfattning av hur mamman i den samtida läroboken gestaltas är att hon går sin egen väg och har ett större fokus på karriär än pappan i familjen. Mamman tolkas därför som en stark individualist medan pappan tolkas som mer beroende av familjen.

8.3 Ökad representation av könsneutrala individer i de samtida läroböckerna

Resultatet från den första och andra frågeställningen visar att representationen och gestaltningen av könsneutrala individer i läroböckerna har förändrats över tid. Detta visas framför allt i tabell 2 och 3 där roller i familjen samt namn beräknas. I de äldre läroböckerna saknas gestaltning av könsneutrala individer helt men i en av de samtida läroböckerna förekommer en avbildad person som är svår att könsbestämma. Den avbildade tolkas som könsneutral då denne dels har en keps på huvudet vilket traditionellt sett kan tolkas som en manlig accessoar, dels långt hår vilket ofta förknippas med kvinnligt attribut.

Det faktum att de äldre läroböckerna saknar gestaltning av könsneutrala individer är inte ett överraskande resultat eftersom dessa böcker baseras på innehållet i Lgr 80. I Lgr 80 förekommer endast resonemang kring hur män/pojkar och kvinnor/flickor arbeta på lika villkor och dela lika på arbetet i hemmet (Lgr 80, s. 89). Detta kan implicit tolkas som att det endast finns två könsidentiteter, mannen och kvinnan. I Lgr 80 förekommer inte heller något som syftar till att eleverna ska utveckla sin förmåga att kritiskt granska könsmonster (ibid.). Detta innebär att bilden av endast mannen och kvinnan som existerande könsidentiteter fortsätter att accepteras och reproduceras. Det uttrycks i Lgr 80 till viss del värden kring jämställdhet dock är dessa främst knutna till arbetslivet och hemarbete (ibid., s. 89). Ett större perspektiv på könsmonster i samhället och hur kvinnligt respektive manligt kan påverka människors möjligheter saknas i Lgr 80 (ibid.).

I de samtida läroböckerna framkommer däremot såväl ett könsneutralt kodat namn som gestaltning av könsneutrala individer. Detta resultat visar att samtida läromedel till viss del är utformade i enlighet med rådande läroplan och vad den säger om att motverka stereotypa könsmonster. I Lgr 11 framkommer att eleverna genom utbildningen ska:

Utveckla en förståelse av hur olika uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt kan påverka människors möjligheter. Skolan ska därigenom bidra till att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska könsmonster och hur de kan begränsa människors livsval och livsvillkor. (Lgr11, 2011, s. 3)

Eftersom läroboken kan ses som läroplanens konkreta form (Selander, 1991, s. 36) är det därför inte överraskande att författarna och illustratörerna till en av de samtida läroböckerna gestaltar en könsneutral karaktär. Det finns en anledning att anta att författarna gjort detta val för att låta eleverna kritiskt granska vad som egentligen är "manligt" respektive "kvinnligt". Kan det vara så att författarna till de nya läroböckerna vill öppna upp för en diskussion kring olika könsidentiteter och visa att det även finns personer som inte vill identifiera sig som vare sig man eller kvinna? Genom att läraren diskuterar detta med eleverna finns en möjlighet att eventuellt upptäcka stereotypa könsmonster i elevernas resonemang och i så fall bemöta och utmana elevernas tankesätt och normer. På så vis får eleverna möjlighet att kritiskt granska könsmonster vilket är i linje med de värden som skrivs ut i Lgr 11. Dessutom utmanar diskussioner likt dessa diskurser om manligt och kvinnligt varpå läraren kan samtala med eleverna kring behov av att särskilja könen överhuvudtaget. De yngre eleverna präglas till stor del av förebilder i skolan och därför kan sådana diskussioner forma deras värderingar och normer redan från början. Det bidrar i sin tur förhoppningsvis till att stereotypa diskurser om manligt och kvinnligt inte reproduceras till nästa generation.

9. Konklusion

Denna studie syftade till att bidra med ökad kännedom och medvetenhet kring synen och förekomst av genus i äldre samt samtida SO-läroböcker för lågstadiet. Syftet besvarades med hjälp av tre forskningsfrågor vilka syftade till att undersöka representationen samt gestaltningen av män, kvinnor och könsneutrala individer i äldre och samtida läroböcker. Tyvärr bestod hälften av läroböckerna främst av bilder vilket resulterade i att mindre text analyserades i den kvalitativa delen än vad som var planerat. Eftersom studiens syfte var att analysera såväl text som bild hade resultatet fått en större tyngd om mer text funnits att ta del av. Detta inverkar således på studiens reliabilitet och validitet men då syftet med studien var att bidra med ökad kännedom och medvetenhet kring synen och förekomst av genus i läroböckerna anses syftet med studien vara uppnått.

Studiens resultat kan dock vara svårt att generalisera eftersom läroböckernas innehåll varierar vad gäller mängden text, bilder och arbetsuppgifter. Men slutsatsen av denna studie är trots begränsat antal läroböcker och mängd text i dessa att representationen av kvinnor och könsneutrala individer i läroböckerna har ökat över tid. Representationen av män har utifrån denna studies analys minskat. Slutligen visar resultatet även att gestaltningen av kvinnor, män och könsneutrala individer har förändrats över tid.

En intressant iakttagelse från studiens resultat är det tydliga sambandet mellan gestaltningen av manligt respektive kvinnligt kodade yrkesroller i de äldre läroböckerna och elevernas syn på yrkesval under 1980-talet. Enligt samlingen med elevuppsatser som inledningsvis presenterades i studien så vill majoriteten av pojkarna ha spännande och aktiva yrken som idrottsman, ingenjör/tekniker eller snickare under 1970-talet. De flesta flickorna drömmer istället om yrken relaterade till att ta hand om barn eller vårda sjuka, som exempelvis sjuksköterska eller lärare. Detta är inte särskilt överraskande med tanke på vad eleverna fick möta i läroböcker under denna tidsperiod. Vår förhoppning är att dagens elever har lite mer varierande tankar kring yrken i framtiden och om vi ska gå efter studiens analys av de samtida läroböckerna är vi på väg åt rätt håll. Mer forskning behövs dock som jämför äldre och samtida läroböcker för att stärka vår teori om ett mer jämställt samhälle och ett mer kritiskt förhållningssätt till könsroller.

Avslutningsvis föreslås till vidare forskning även analyser kring normer om sexualitet i läroböcker. Ett resultat som framkom av studiens analys var en norm om heterosexualitet i såväl de äldre som de samtida läroböckerna. I samtliga läroböcker som gestaltar familjekonstellationer eller parrelationer är karaktärerna alltid en man och en kvinna.

Referenslista

Arbetsmarknadens kvinnonämnd (1973). *Mitt yrke*. Stockholm.

Backman Prytz, Sara (2015). Utbildning och genus. I Johannes Westberg (red.), *Utbildningshistoria*. Lund: Studentlitteratur AB, ss. 357- 375.

Björkvall, Anders (2012). Visuell textanalys. I Göran Bergström & Kristina Boréus (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur AB, ss. 307-349.

Cederskog, Georg (2013). *Ordet 'man' blir 'en' i kampen för jämlikhet*. Dagens Nyheter. <https://www.dn.se/kultur-noje/ordet-man-blir-en-i-kampen-for-jamlikhet/> [2021-04-25].

Danielsson, Kristina & Selander, Staffan (2014). *Se texten!: multimodala texter i ämnesdidaktiskt arbete*. Malmö: Gleerups.

Deckman, Sherry L; Fitts Fulmer, Ellie; Kirby, Keely; Hoover, Katharine & Subira Mackall, Abena (2018). Numbers are Just Not Enough: A Critical Analysis of Race, Gender, and Sexuality in Elementary and Middle School Health Textbooks. *Educational studies*, vol. 54, nr 3, ss. 285–302.

Eilard, Angerd (2008). Modern, svensk och jämställd- Om barn, familj och omvärld i grundskolans läseböcker 1962 – 2007. *Educational Sciences*, nr 38.

Evans, Lorraine & Davies, Kimberly (2000). No Sissy Boys Here: A Content Analysis of the Representation of Masculinity in Elementary School Reading Textbooks. *Sex roles*, vol. 42, nr 3/4, ss. 255-270.

Hirdman, Yvonne (1988). *Genussystemet- Teoretiska funderingar kring kvinnors sociala underordning*. Uppsala: Maktutredningen

Hirdman, Yvonne (2001). *Genus - om det stabilas föränderliga former*. Malmö: Liber AB

Ismail, Habibah; Dato' Hj, Bahiyah; Hamid, Abdul; Mohd Yasin, Mohd Subakir; Othman, Zarina; Keong, Yuen Chee & Jaludin, Azhar (2013). A Study of Gender Positioning and Occupational Roles in Selected Primary School English Language Textbooks. *The International Journal of Learning*, vol. 18, nr 12, ss. 163-194.

Johnsson Harrie, Anna (2009). *Staten och läromedlen- En studie av den svenska statliga förhandsgranskningen av läromedel 1938-1991*. Linköping: Institutionen för beteendevetenskap och lärande Linköpings universitet.

Larsen, Ann Kristin (2018). *Metod helt enkelt: En introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Gleerups.

Lgr11 (2018). *Läroplan för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet*. Reviderad 2018. Stockholm: Skolverket.

Lgr80, Skolöverstyrelsen (1980). *Läroplan för grundskolan: Lgr 80*. Stockholm: Utbildningsförlaget.

Lindensjö, Bo & Lundgren, Ulf P (2000). *Utbildningsreformer och politisk styrning*. Stockholm: HLS förlag.

Lundgren, Ulf P.; Lundahl, C.; Román, H. (2004). *Läroplaner och kursplaner som styrinstrument*, intern rapport, Skolverket, Dnr: 2003:1767, <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a655636/1553958650193/pdf1450.pdf>.

Martinsson, Lena & Reimers, Eva (2014). *Skola i normer*. Malmö: Gleerups.

Phillips Louise & Winther Jørgensen (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur AB.

Skolverket (2006). *Läromedlens roll i undervisningen- Grundskollärares val, användning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2013). *Forskning om skolreformer och deras genomslag*. Stockholm: Skolverket.

Statistiska centralbyrån, SCB (2021). *Förnamn, de 10 och 100 vanligaste bland folkbokförda 31 december respektive år. År 1980 – 2020*. https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_BE_BE0001_BE0001G/BE001T07AR/ [2021-05-18].

Svenska Akademien. <https://svenska.se/tre/?sok=man&pz=1> [2021-04-25].

Thornberg, Robert (2020). *Det sociala livet i skolan socialpsykologiska perspektiv*. Stockholm: Liber AB.

Wernersson, Inga (2014). Genusordning och utbildning- förr och nu. I Ulf P. Lundgren; Roger Säljö & Caroline Liberg (red.), *Lärande skola bildning- grundbok för lärare*. Stockholm: Natur & Kultur, ss. 449-470.

Analyserade läroböcker

Brockstedt, Håkan & Sahlström, Ingegerd (1984). *På landet*. Stockholm: Liber AB.

Hedin, Annica; Ivansson, Elisabeth; Kioovsky, Marie & Engvall, Linda (2013). *Boken om SO 1-3 grundbok*. Stockholm: Liber AB.

Olsson, Inga; Josephson, Inge & Lundmark, Klas (1982). *Om arbete- en bok för min prao, mina ord och bilder om arbete*. Stockholm: Liber Utbildningsförlaget.

Willebrand, Maria & Körner, Göran (2011). *PULS SO boken 1-3, grundbok*. Stockholm: Natur & Kultur.